

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Palonen, Kari

Title: Parlamentaarinen retoriikka : puntaroivan ja suostuttelevan politiikan tyyli

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © 2012 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Palonen, K. (2012). Parlamentaarinen retoriikka : puntaroivan ja suostuttelevan politiikan tyyli. In V. Heikkinen, E. Voutilainen, P. Lauerma, U. Tiilikä, & M. Lounela (Eds.), *Genreanalyysi : tekstilajitutkimuksen käytäntöä* (pp. 30-62). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja, 29.
<http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/Genreanalyysi.pdf>

Parlamentaarinen retoriikka – puntaroivan ja suostuttelevan politiikan tyyli

Kari Palonen

1. Parlamentaarisen puheen omaleimaisuus

Parlamentarismilla tarkoitan tässä erityistä retorista politiikan tyyliä. Se yhdistää hallituksen vastuullisuuden parlamentille, parlamentaaristen menettelytapojen sekä parlamentaarisen puhekulttuurin aspektit. Nämä käsitteen merkityskerrostumat auttavat paremmin ymmärtämään parlamentaarista retoriikkaa, joka sisältää parlamentaaristen puheiden poliittisen asetelman, poliittisten menettelytapojen ja puhekulttuurin aspektit. Parlamentarismien retorinen merkitys ilmenee myös siinä, että parlamentin jäsenyys muovaa henkilön poliittista profiilia: hänen odotetaan myös puhuvan uudella tavalla, sekä parlamentaariselle yleisölle että parlamentaarisen poliittisen kulttuurin käytäntöjä seuraten. Seuraavassa suhteutan parlamenttipuheet retoriikan historian pitkään linjaan sekä korostan parlamentti-instituution ja sille leimallisen poliittisen kulttuurin merkitystä parlamenttipuheille. Lopussa käänän näkökulmaa ja suhteutan parlamentaarisen puheen eri aspektit retoriikan historiasta tunnettuihin tyyppiluokituksiin.

Esitykseni tavoitteena on tuottaa lukijalle välineitä oppia parlamentaarisen retoriikan lukutaitoa, opettaa lukemaan poliittista puhetta parlamenttien pöytäkirjoista ja dokumenteista. On helppo pitää esimerkiksi eduskunnassa pidettyjä puheita ikävinä ja vaikeaselkoisina. Retorisella luennalla parlamentaarista debateista ja puheista näiden osana voi löytää paljon poliittisesti merkittävää ja kiinnostavaa. Kansanedustajat poliitkoivat hyödyntäen tiettyjä menettelytapoja ja puhekulttuurin käytäntöjä, jotka he suhteuttavat parlamentin voimasuhteisiin ja poliittiseen tilanteeseen yleensä.

Parlamenttia on myös helppo moittia suljetuksi seurapiiriksi tai klubiksi, jonka riidat peittelevät jäsenten syvempää yhteisymmärrystä ja muiden sulkemista klubin ulkopuolelle. Parlamentaarinen kieli olisi tällöin eräänlainen murre, sosiolekti, joka yhdistää edustajia ja erottaa heidät rahvaasta. Tämä tulkinta kadottaa kuitenkin sen, että parlamentti instituutioon ja poliittisena kulttuurina on muodostanut omat erityiset menettelytapansa käsitellä asioita ”parlamentaarisesti”, deliberoida kysymyksistä puolesta ja vastaan jokaisessa parlamentaarisen prosessin vaiheessa. Tällaisena *parlamentaarinen* viittaa pikemminkin toiminnan ideaalityyppiin kuin instituutioon.

Toisin sanoen, *parlamentaarinen menettelytapa* viittaa adjektiivin itsenäiseen merkitykseen: *parlamentaarinen* eroaa pelkästä ”parlamentissa tapahtuvasta”. Eugène Pierre, Ranskan kolmannen tasavallan edustajakamarin puhemiehen pitkäaikainen sihteeri,

ymmärsi hyvin, miksi parlamentaarisia menettelytapadebatteja moitittiin ”bysanttilaisuudesta” ja kirjoitti oppaan parlamentaariseen proseduurista (1887, 2–3). Parlamentaarisen puheen poliittinen luenta edellyttää instituutiolle ominaisen retorisen proseduurin tuntemista ja sen ymmärtämistä, mitä erityisiä haasteita ja mahdollisuuksia sisältyy tapaan puhua parlamentaarisesti.

On myös helppo leimata parlamentaarinen puhe rituaaliseksi. Epäilemättä parlamenteil-la on omia rituaaleja, kuten Westminsterin klassinen käytäntö, jonka mukaan edustaja kutsuu parlamentissa toista edustajaa tietyn vaalipiirin ”honourable memberiksi”. Alahuoneessa puhe kohdistetaan puhemiehelle, jolloin toisista edustajista puhuminen vaalipiirin edustajina ilmaisee sitä kunnioittavaa etäisyyttä, joka erottaa parlamentaarisen puheen small talkista. Juuri tämä etäisyys mahdollistaa sen, että edustaja voi muuttaa käsityksiään puheen perusteella. Rituaaleihin huomion kiinnittäminen voi viedä helposti huomion parlamentaarisen puheen poliittisesta erityisluonteesta.

Kanadalainen retoriikan professori James De Mille jakaa deliberoivan puheen kahteen alalajiin, kiistadebattiin (*controversial debate*) ja parlamentaariseen debattiin. Kiistoja esiintyy hänen mukaansa kaikilla aloilla, mutta ne on osaksi syrjäyttänyt parlamentaarinen debattityyli, jossa kiistat sidotaan tiettyyn lausumaan tai kysymykseen, johon myös väittelyn tulee viitata.³¹ De Mille on esittänyt myös erinomaisen muotoilun sille, mistä parlamentaarisessa debatissa on kysymys. Parlamentaariseen retoriikkaan sisältyy vastakkaisten näkökulmien esittäminen, kiistely tietyn esityksen puolustajien ja vastustajien sekä tämän käyttö metodisena periaatteena kysymyksen perusteelliseen käsittelyyn.³² De Mille korostaa Englannin parlamentin historiallista merkitystä parlamentaarisen debatin muodostumiselle: Westminster toimii deliberoivan retoriikan malliesimerkkinä myös siellä, missä ei käydä varsinaista debattia vaan pelkkää väittelyä (*discussion*), kuten erilaisissa kokouksissa, yhdistyksissä ja järjestöissä (ks. myös Brewer 1916).

Yhdysvaltalainen retooerikko John Marks Brewer puolestaan ilmaisee parlamentaarisen puheen alkeissäännön: parlamentissa puhuu yksi henkilö yhdestä asiasta kerrallaan.³³ *Parlamentaarinen puhe* on siten sekavan päälle puhumisen eli *kakofonian* käänneiskäsite, joka nojaa puhujien ja asialistan kysymysten tiukalle erottamiselle toisistaan. Replii- kit ja välihuudot mutkistavat tilannetta ja elävöittävät debattia, mutta asialistan kysymysten käsitteleminen yksi kerrallaan on parlamentaarisen retoriikan perusperiaate. Parlamentaarinen retoriikka mahdollistaa temaattisen keskityksen yhden aspektin perus-

³¹ ”The peculiarity of parliamentary debate is that the subject to be examined is presented in a formal statement, called a resolution, or question, to which alone the discussion must refer.” (De Mille 1882, 472.)

³² ”The aim of parliamentary debate is to investigate the subject from many points of view which are presented from two contrary sides. In no other way can a subject be so exhaustively considered.” (De Mille 1882, 473.)

³³ ”– only one topic will be under consideration at any one time, and only one person at a time will be speaking.” (Brewer 1916, 289.)

teelliseen käsittelyyn kerrallaan siten, että sen yhteydet muihin voi mainita debatissa, mutta aina on pysyttävä ”asiassa”. Tämä menettely on sama eri parlamentin kysymystyypeille (lakiesitys, kysymys, välikysymys, tiedonanto, budjettikeskustelu jne.).

Mielenkiintoista on myös huomata, kuinka kaikkien maiden parlamentaarikot tavallaan puhuvat samaa kieltä, riippumatta siitä, mitä luonnollista kieltä he puheessaan käyttävät. Esimerkiksi lukemalla Maailman parlamenttien liiton IPU:n vuosikokousten monikielistä pöytäkirjaa (esim. Union Interparlementaire 1928), voi ymmärtää hyvin, että he käyttävät erityistä parlamentaarista kieltä, jolla on omat parlamentarismien historian, proseduurin ja puhekuulttuurin värittämät retoriset konventionensa ja systemaattiset poikkeamansa arkikielestä. *Parlamentaarinen kieli* viittaa politiikan tyyliin, joka yhdistää eri maiden ja instituutioiden parlamentaarikkojen poliittisia käytäntöjä.

2. Deliberoiva puhe antiikissa ja renessanssin Englannissa

Retoriikan lajien historia tarjoaa lähtökohdan parlamenttipuheiden muodostumisen historialle. Aristoteles jakaa tunnetusti *Retoriikassa* puheen kolmeen päätyyppiin: deliberoivaan, forensiseen ja epideiktiseen eli kokous-, oikeus- ja juhlapuheeseen. Deliberoivan puheen, joka koskee poliksessa toimintaa, ensisijaisia pelikenttiä olivat kansankokoukset (*ekklesia*) ja 500 jäsenen neuvosto (*bule*). Deliberoiva puhe suuntautuu Aristoteleella tulevaisuuteen, siis puntaroi sellaisia vaihtoehtoja, jotka ovat olemassa vasta esityksinä, mutta joiden välillä valitsemalla määritetään poliksen poliittista linjaa (*Retoriikka* 1358b–1359a, *Teokset* osa IX, 18–20).

Deliberoiva puhe säilyy keskeisenä myös Rooman tasavallan erilaisissa kokouksissa (*comitia*) sekä tasavallan ajan retoriikkakirjallisuudessa, kuten Cicerolla ja *Ad herennium* -teoksen kirjoittajalla. Keisarikunnan aikana, jo Quintilianuksen retoriikassa, deliberointi supistuu neuvon antamiseksi mahtimiehille. Tämä ruhtinaiden tai kaupunkitasa-valtojen neuvonantajan retoriikka on keskeinen myös keskiajan ja renessanssin retoriikassa kirjallisuudessa (ks. esim. Skinner 1978, osa 1).

Antiikin poliittisesta käytännöstä ja teoriasta puuttui edustuksen periaate. Kansalaisten suoraan osallistumiseen perustuvat kokoukset sekä niiden valitsevat johtajat olivat poliittisen järjestelmän peruspiirteitä. Vuosittainen kierrätys, arpominen ja toimielinten itsetäydennys olivat siinä vaaleja tärkeämpiä tai niitä täydentäviä valintaperiaatteita, ja niiden proseduri oli alisteinen suoran osallistumisen kokouskäytännöille. Tosin Ateenan *bulessa* ja etenkin Rooman senaatissa oli myös pysyvän politiikkaa deliberoivan toimielimen piirteitä.

Edustusperiaatteella on useita erilaisia historiallisia taustoja. Niitä ovat roomalaisen oikeuden periaate valtuuttaa henkilö edustamaan päämiestään, hallitsijan vasallien tai mahtimiesten neuvottelukokoukset, joista muodostui vakinaistuessaan säätyjen edustajakokouksia – Islannin Althingi on peräisin 900-luvulta – sekä pohjoisesta Italiasta alkanut käytäntö valita itsenäisten kaupunkien omat edustajistot. Näiden valinnassa vaali oli vain yksi menettely muiden joukossa, ja valtuutetut oli periaatteessa sidottu valitsijoidensa näkemyksiin.

Eri osapuolista koostuvien edustajistojen retoriikka muistuttaa diplomatiaa, jossa jokainen osapuoli maksimoi etujaan ja pyrkii mahdollisimman edullisiin kompromisseihin. Diplomatian mallin mukaista neuvotteluretoriikkaa (*negotiation*) voi pitää deliberoivan retoriikan sellaisena rajatapauksena, jossa sekä politiikan suunta että sen osapuolet ovat vakioita. Neuvottelussa kukin osapuoli suostuttelee vastapuolta esittämällä, kuinka edullinen juuri sille heidän tarjouksensa on.

1100-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta tunnetaan käsite *parlamentum* (vrt. italian *parlare* ja ranskan *parler*), joka viittaa alkuaan erillisiin osapuolten välisiin neuvottelukokouksiin, ja kesti aikansa ennen kuin *parlamentti* siirtyi tarkoittamaan toistuvia kokouksia (ks. esim. Kluxen 1983, 17). Ajatus parlamentista pysyvänä edustajistona, jonka kokoonpano vaihtuu vaaleissa, mutta joka ei menetä valtaansa istuntokauden ulkopuolella tai edes hajotuksensa jälkeen, on poliittisesti ja juridisesti hyväksytty vasta 1900-luvulla.

Pysyvät neuvottelukokoukset eivät vielä luoneet sellaista vaihtoehtoja puntaroivaa edustajistoa, jota voi kutsua parlamentiksi. Tähän tarvittiin lisäksi edustajan vapaa mandaatti, vastakohtana sidotulle eli imperatiiviselle mandaatille. Englannissa kuninkaas vaativat jo 1200-luvulla parlamenttikokousten edustajia olemaan noudattamatta sitoumuksia vaaliipiiriensä edustajille. Näkemys joka erottaa edustajat (*representatives*) pelkistä lähettäjiensä valtuutetuista (*delegates*) ja joka antaa täyden toimivallan (*plena potestas*) heidän päätöksenteolle, avasi heille tietysti yhtä lailla mahdollisuuden asettua kuningasta vastaan. Englannin parlamentti ei jäänyt säätykokoukseksi, vaan siitä muodostui kaksikamarinen edustuslaitos, joka juuri vapaalla mandaatillaan erosi selvästi esimerkiksi Espanjan ja Alankomaiden edustuslaitoksista (ks. Post 1980 [1943]; Müller 1966).

Sidottu mandaatti tekee väittelyn mahdottomaksi. Napoleonin konsulaatin vuoden 1800 perustuslaissa erotettiin toisistaan debatoiva *Tribunat* ja mykkä mutta äänestävä lainsäädäntöelin *Corps législatif* (ks. esim. Garrigues toim. 2007). Osapuolineuvottelujen retoriikan mukaisesti muun muassa Ruotsin säädyissä päätös muodostui säätyjen kompromissista, kun taas deliberointi sallittiin vain säätyjen sisällä. Myös myöhemmät imperatiivisen mandaatin puolustajat, kuten työläisunionien teoretikko Otto Rühle (1924), sulkivat pois valtuutettujen välisen debatin.

Parlamenttien tunnusmerkiksi tuli kysymysten tarkastelu vastakkaisista näkökulmista (latinaksi *in utramque partem disputare*). Englannissa parlamentin valta ja toiminnallinen itsenäisyys kasvoivat jo 1200-luvun lopulla (ks. esim. Davies & Denton 1999 [1981]). 1300-luvulta peräisin oleva menettelytapaohje *Modus tenendi parliamentum* sisältää jo periaatteen kysymysten tarkastelusta vastakkaisilta puolilta.³⁴ Sir Thomas Smith korostaa 1500-luvulla teoksessaan *De republica anglorum* samoin deliberointia vastakkaista näkökulmista parlamentin toimintaperiaatteena.³⁵ Smithille parlamentaarinen deliberointi kytkeytyy myös teesiin parlamentin suvereenisuudesta korkeimpana poliittisena toimielimenä (vrt. myös Peltonen 2007).

Englannin parlamentin toimintaa määrittävät vapaan mandaatin tukena myös vaalivapaus, puhevapaus ja parlamentaarinen koskemattomuus (*freedom from arrest*). Nämä ovat deliberoivan edustuslaitoksen toiminnan välttämättömiä ehtoja: vain niiden vallitessa edustajat voivat itsenäisesti puntaroida poliittisen asialistan vaihtoehtoja ja suostutella toinen toisiaan muuttamaan kantaansa puheissa ja äänestyksissä. Näissä suhteissa parlamentti ajautui törmäyskurssille Stuart-suvun kuninkaiden kanssa 1600-luvulla (vrt. esim. Hexter toim. 1992; Colglough 2005).

Parlamentin retorinen ulottuvuus on yhteydessä retoriikan uuteen aktivoitumiseen eurooppalaisessa ajattelussa renessanssin aikakaudella. Retoriikka oli osa uusien yliopistojen väittelykulttuuria, ja erityisesti Italiassa se yhdistyi tasavaltalaiseen poliittiseen teoriaan (vrt. esim. Skinner 1978, osa 1; 2002, osa 2). Parlamentin historian kannalta retoriikan läpilyönti Englannissa koulujen ja yliopistojen humanistisen sivistyksen keskeisenä ulottuvuutena oli ensiarvoisen tärkeä (ks. esim. Skinner 1996; Mack 2002; Adamson ym. toim. 2007).

Quentin Skinnerin tulkinnan mukaan renessanssin ajan deliberoiva retoriikka hyväksyi sen jo antiikista tunnetun ajatuksen, että henkilön mielen muuttamiseen pelkkä looginen päättely ei riittänyt, vaan sekä juridisissa että deliberoivissa argumenteissa on aina kaksi puolta ("there will always be two sides to the question"). Tämä näkyy vieläkin brittiparlamentin äänestyksissä, joissa pyritään saamaan vastustaja vaihtamaan puolta ("crossing the floor"). Jotta tämä olisi mahdollista, tarvitaan erityisiä suostuttelun tekniikkoja. (Ks. Skinner 1996; 2008, 138–140.)

³⁴ "And they shall draw up in writing their replies and views; so that when all their responses, plans and views, on this side and on that, have been heard." (<http://avalon.law.yale.edu/medieval/manner.asp>). Latinaksi: "Et suas responsiones et avisamenta reportent in scriptis, ut omnibus eorum responsionibus, consiliis et avisamentis hinc inde auditis."

³⁵ "For all that commeth in consultation either in the upper house or in the neather house, is put in writing first in paper, which being once read, he that will, riseth up and speaketh with it or against it: and so one after another so long as they shall thinke good. That doone they goe to another, and so an other bill. After it hath bin once or twice read, and doth appeare that it is somewhat liked as reasonable, with such amendment in wordes and peradventure some sentences as by disputation seemeth to be amended."

Parlamentaarisen politiikan taustalla voidaankin nähdä retorinen tietoteoria, jonka mukaan tilanteen analyysseja samoin kuin politiikkaa koskevia aloitteita ja esityksiä voi kunnolla arvioida vain, jos niitä tarkastelee vastakkaisista näkökulmista, *pro et contra* (ks. De Millen parlamentaarisen debatin konseptio). Jos vaihtoehtoja ei ole valmiiksi tarjolla, niitä on itse muodostettava, jotta olemassa olevia esityksiä tai tulkintoja voi arvioida suhteessa vaihtoehtoiisiin näkökulmiin. Vain näin menetellen esitysten monet aspektit ja tarkoittamattomat seuraukset voi saada kunnolla näkyviin. Tämä vastaa sofistin Protagoraan periaatetta, jonka mukaan retoriikan tarkoituksena on kääntää heikompi *logos* vahvemmaksi: edustajan suostuttelu ei tavoittele vain äänestyspäätöksen muutosta vaan myös uuden näkökulman omaksumista kysymykseen.

Englannin parlamentti muodosti erilaisia retorisia menettelyjä vastakkaisten näkökulmien huomioon ottamiseksi. Jo keskiajalla tunnettiin lakiesitysten kolme luentaa antamassa edustajille harkinta-aikaa täysistuntojen välillä. Puhemiehen neutraalisuus ja valta päättää puheenvuorojen jaosta esityksen puolesta ja vastaan puhuvien edustajien vuoroteltua tavoitellen on toinen Westminsterin parlamentin klassinen periaate. (Ks. esim. Redlich 1905, 41–70.)

Puhemies voi myös rangaista edustajia ”epäparlamentaarisesta” kielenkäytöstä. Tämän ajatuksen taustalla on edustajien keskinäinen tasa-arvo ja kohteliaisuus sekä parlamentin kunnioitus poliittisena instituutiona. Nämä näkökohdat viittaavat reilun pelin periaatteen parlamentaarisen menettelyn retorisena johtoideana. Se koskee sekä parlamentaarisen debatin sääntöjen että parlamentaarikkojen suhteita toisiinsa. Esimerkiksi itävaltalainen brittiparlamentin menettelytapojen tutkija Josef Redlich (1905, 615) korostaa eksplisiittisesti reilun pelin ajatuksen juurtumista syvälle brittiläiseen parlamentaariseen kulttuuriin.³⁶

Aikalaiset eivät heti ymmärtäneet parlamentaarisen menettelyn periaatteiden yhteyttä puhekäytäntöihin, joita arvioitiin suhteessa antiikin retoriikkaan (ks. Skinner 1996, 40). Kamppailussa Tudor- ja Stuart-monarkkien kanssa 1500- ja 1600-luvulla muodostuneet proseduraaliset periaatteet eivät vielä tehneet aikalaisille parlamentista deliberoivan retoriikan uutta malliesimerkkiä, vaikka parlamentin debateista käytettiinkin käsitettä *deliberations*. Ajan retoriikan kirjallisuuden esimerkit deliberoivasta retoriikasta olivat edelleen antiikissa, ja oman aikakauden parlamenttipuhetta tuskin mainittiin.

Menettelytavan traktaatit jakavat parlamentaarisen debatin prosessit kolmen käsittelyn lisäksi useisiin erilaisiin retorisiin siirtoihin. Kun ”asia” (*matter*) on tuotu esityslistalle,

³⁶ ”Auch im politischen Kampfe gilt die nationale Losung des Fair Play; und wenn es auch nicht selten dazu kommt, daß langweiliger Redner unzeitige Eloquenz zu unfreiwilligen Schlußrufen, zur Unruhe und Unaufmerksamkeit führt, so sind doch Geduld und ruhiges Gewährenlassen dem Gegner gegenüber auch heute rühmenswerte Eigenschaften des englischen Parlamentarismus.” (Redlich 1905, 615.)

se voidaan hylätä kättelyssä, täsmentää kysymykseksi, lähettää valiokuntaan, tehdä siihen lisäys (*amendment*), lykätä myöhempään istuntoon (*adjournment*) ennen kuin siitä äänestetään. Missä tahansa välissä on lisäksi mahdollista avata työjärjestyskeskustelu esimerkiksi siitä, puhuko edustaja ”asiasta”. Parlamentaarisen retoriikan keskeiset figuurit koskevat sitä, mitä tehdä seuraavaksi esityslistan asialle; päätös merkitsee siirtoa pois esityslistalta. (Näistä ks. jo Scobell 1656.)

Sekä monarkististen oppien vahvistuminen Englannissa sisällissotaa seuranneen restaurationin jälkeen (1660) että akateeminen muoti, joka korosti deduktiivista tyyliä ja luonnontieteiden esimerkkiä, heikensivät retoriikan asemaa kulttuurisena mahtina niin Britanniassa kuin muuallakin. Tätä tuki retoriikan merkityksen kaventuminen Petrus Ramuksen ja hänen oppilaidensa ansiosta ennen muuta kirjallisuuden teoriaksi, joukoksi trooppeja ja figuureita. Silti renessanssin retoriikka loi uusia trooppeja ja figuureita joilla oli välitöntä poliittista merkitystä (vrt. Adamson ym. toim. 2007). Quentin Skinner (1996; 2007) on tehnyt tunnetuksi *paradiastole*-figuurin menettelynä, jolla puhuja saattoi muuntaa käsitteiden arvoväritystä sekä devalvoida sitä, mikä on hyvää, ja saada sen, mikä on pahaa, näyttämään harmittomalta. Tällä on välitöntä käyttöä myös politiikan välineinä.

Juuri tällainen käsitteiden merkityksen ja värityksen venyttäminen provosoi myös anti-retorisen vastaliikkeen, jonka keskushahmo oli entinen retoriikan opettaja Thomas Hobbes. Hän tavoitteli eukleidisen geometrian mukaista tiedekäsitystä, jossa käsitteet olisivat niin vastaansanomattomia (*inexpugnable*), että toimijoille ei jäisi mitään tulkinanvaraa niiden hyväksyttävyyden ja kohdealan suhteen (ks. Skinner 1996, 300). Tämän antiretorisen reaktion kannalta parlamentti alkoi näyttää anakronistiselta instituutiolta, jossa debatti korvasi asiantuntemuksen ja joka monarkian vahvistuessa monissa maissa menetti merkityksensä tai lakkasi toimimasta 1600-luvun kuluessa.

3. Uusi asenne oman ajan parlamenttipuheisiin

Hallitusvalta parlamentarisoitui Britanniassa vuoden 1688–1689 ”mainion vallankumouksen” jälkeen. Vuonna 1741 Walpolen hallituksen vastustajat rohkenivat esittää tälle suoranaista epäluottamuslausetta (*vote of no confidence*) puhtaasti poliittisen tarkoituksenmukaisuuden perusteella (ks. Turkka 2007). Tämä myös virkisti debatteja parlamentissa.

Akateemisessa retoriikassa sen sijaan antiikin ihailu säilyi pitkälle 1700-luvulle. Esimerkiksi David Hume esseessään *Of Eloquence* (1985 [1742]) sekä Hugh Blair (1783, 213) valittavat puhetaidon tason laskua. William Guthrien toimittamassa *Quintilianus*-käännöksessä vuodelta 1756 parlamentaarinen puhe nähdään jo deliberatiivisen retorii-

kan modernina muotona (Guthrie 1756, osa 1, 119), kun taas saarnatuolin (*pulpit*) ja asianajon (*bar*) retoriikat vastaavat klassista epideiktistä ja forensista genreä.

Kun renessanssin retorinen kulttuuri oli ollut vireää kouluissa, yliopistoissa, kirjallisuudessa, saarnatuolissa, tuomioistuimissa ja parlamentissa, 1700-luvulla Britannia oli harvoja maita, joissa parlamentti säilyi poliittisena voimatekijänä. Tämän vuoksi Westminsterin parlamentti sai erityisaseman deliberoivan genren modernina malliesimerkkinä. Parlamentaarista retoriikasta tuli ideaalityyppi kysymysten tarkastelulle vastakkaisilta puolilta ja vaihtoehtoja punnitien.

Britannian parlamentti salli vuodesta 1771 alkaen keskustelujen julkaisemisen. 1700-luvun lopulla ilmestynyt anonyymien toimittajan *The Beauties of the British Senate, taken from the debates of Lords and Commons* (1786–1788) aloittaa yleisölle suunnattujen parlamentaaristen puheiden esittelyn genren tarjoamalla luettavaksi valikoiman parhaita puheita. Otsikko viittaa jo siihen, että puheiden arvioinnissa esteettiset kriteerit asettuivat poliittisten yläpuolelle. Ideana oli osoittaa, että Britannian parlamentissa osataan puhua yhtä kauniisti kuin antiikin parhaat puhujat kansankokouksissa ja Rooman senaatissa.³⁷

Parlamentin ja sen puhekulttuurin nouseva arvostus on yhteydessä poliittisiin muutoksiin. Jäsentymätön poliittinen asetelma mahdollisti sen, että puheista täysistunnoissa tuli merkittäviä myös äänestyksissä näkyvien poliittisten voimasuhteiden kannalta. Poliittisille johtajille taito puhua parlamentissa muodostui keskeiseksi vallan lähteeksi, ja muutamat edustajat niittivät mainetta puhujina, vaikka heidän mielipiteillään ei ollut välitöntä hallituspoliittista merkitystä. William Pitt vanhempi (vuodesta 1767 lordi Chatham), Edmund Burke, Charles Fox, William Pitt nuorempi ja Richard Sheridan kanonisoitiin parlamentaarisen kaunopuheisuuden klassikoiksi. 1800-luvun alun puhekokoelmissa 1700-luvun viimeinen kolmannes näyttäytyy parlamentaarisen puhunnan ”kultakaute-na”, ja tätä ajatusta toistettiin toisinaan vielä 1900-luvullakin (ks. Gauger 1952).

Puheiden kasvava merkitys yhdistyy parlamentaarisen menettelytavan kodifointiin. Kun ranskalainen parlamentarismi nojaa kirjoitettuihin sääntöihin (ks. Pierre 1887), brittiläinen turvautuu ennakkotapauksista muodostuneisiin konventioihin. Pitkäaikaisen puhemiehen Arthur Onslowin aloitteesta Britannian parlamentaaristen menettelytapojen säännöstö koottiin 1700-luvulla (ks. Hatsell 1818, 1–4, kirjoitettu alkuaan 1770- ja 1790-luvuilla). Tämän säännöstön mukaisesti esimerkiksi sananvapaus ja parlamentaarinen immunitetti käsitettiin historian kuluessa vakiintuneiksi parlamentin ja sen jäsenen ”privilegioiksi”, joista oli tärkeä pitää kiinni.

³⁷ ”To the Public in general it will furnish much useful and entertaining matter, while the Politician, and A Member of Parliament in particular, will find it a source of the most necessary information and instruction.” (*The Beauties* 1786, v–vi.)

Onslow korosti sitä, kuinka parlamentissa etenkin vähemmistöille oli tärkeää pitää tiukasti kiinni menettelytapasäännöistä, kun hallitukset pyrkivät toteuttamaan politiikkaansa enemmistönsä turvin antamatta kunnan tilaisuutta esitysten perusteelliseen parlamentaariseen käsittelyyn (Hatsell 1818, osa 2, 237). Onslow ymmärsi myös, kuinka parlamentin istuntokauden kiistely pidentäminen kolmesta seitsemään vuoteen 1716 lisäisen jäsenten parlamentaarista kokemusta ja mahdollisti heille hallituksen ja virkakunnan tehokkaamman kontrollin (ks. Grey 1864, 77).

1700-luvun lopun parlamentaarisen puheen ylistys ilmaisee kolmen muutoksen välistä yhteyttä. Hallituksen parlamentarisointi vahvisti radikaalisti parlamentin poliittista merkitystä. Vakiintuneiden poliittisten rajalinjojen löyhtyminen lisäsi täysistuntopuheiden merkitystä sekä äänestystulosten että yleisön kiinnostuksen kannalta, samalla kun kaunopuheinen esitys tuotti myös valtaa ja mainetta parlamentin ulkopuolella. Tämän taustalla olivat puheiden julkistuksen salliminen ja parlamentaarisen menettelytavan kodifointi siten, että yksityiset jäsenet ja etenkin opposition edustajat saattoivat käyttää hyväksi asioiden perinpohjaista parlamentaarista käsittelyä.

4. Hamiltonin ”parlamentaarinen logiikka”

1700-luvun lopulla ruhtinain opaskirjat (*Fürstenspiegel*) saivat parlamentaarisen vastinparinsa. Esimerkiksi lordi Chesterfield antoi pojalleen jo kuvauksia parlamentaarisen puheen erikoisluonteesta ja ohjeita tämän huomioon ottamiseksi puhekäytännöissä (1800, 294–295).

Klassisen ja renessanssin retoriikan merkitys parlamentaarille puheille on ilmeinen teoksessa, joka on opaskirja, mutta samalla ottaa niihin ironista etäisyyttä. William Gerard Hamiltonin Britannian parlamentin jäsenenä vuosina 1754–1796 kokoamat retoriset maksimit toimitettiin hänen kuolemansa jälkeen nimellä *Parliamentary Logick* (1808, tässä käytän Courtney S. Kennyn editiota vuodelta 1927). Jeremy Bentham polemisoi Hamiltonia vastaan (1824)³⁸, ja 1800-luvun retoriikka- ja parlamenttikirjallisuus harvoin edes mainitsee teosta. Siitä huolimatta teos on säilyttänyt arvonsa poliittisesti ja retorisesti lukutaitoiselle parlamentaarikolle.

Hamiltonin teos eroaa monessa suhteessa edukseen aikakauden retoriikan oppikirjoista ja parlamenttipuheiden valikoimista. Samalla tavalla kun Machiavellin *Ruhtinas*, Sunzin teos sodankäynnin taidosta (suom. 2005) tai Schopenhauerin ”eristiikka” (suom. 2005)

³⁸ Myös Bentham selvästi ilmaisee velkansa retoriikalle 1791 Ranskan vallankumouksen kansalliskokouksia varten kirjoittamassaan teoksessa *Essay on Political Tactics* (julkaistiin vasta 1843). Josef Redlich pitää teosta merkittävimpana esityksenä brittiläisen parlamentaarisen menettelytavan teoretisoinnista.

ovat edelleen hallitus-, sota- ja väittelytaidon klassikkoja, Hamiltonilta voi oppia parlamentaarisen retoriikan käytäntöjä. Teos seuraa tosin klassisen retoriikan periaatteita suhteuttamalla niitä brittiläiseen parlamentaariseen proseduriin, hallitusvallan parlamentarisointiin, yleensä hallituksen ja opposition vastakohtaan tai puolueiden merkitykseen parlamentissa.

Parliamentary Logick koostuu noin sadasta sivusta maksiimeja, tiivistettyjä puheohjeita, joilla parlamentin jäsen voi suostutella vastapuolta. Maksimien kriteeri on menestys parlamentarisessa väittelyssä, pikemminkin debatin kuin äänestyksen voittaminen. Maksimit avaavat vaihtoehtoisia perspektiivejä puntaroitavaksi ja tuottavat puhujalle mainetta taitavana parlamenttiretoorikkona (ks. myös Palonen 2008c).

Kun Bentham (1824, 485) valittaa Hamilton muuttavan parlamentin pelihuoneeksi, hän ajaa takaa parlamentin muuttamista tehokkaaksi lainsäädäntökoneeksi. Hamilton sen sijaan näkee retorisen tradition mukaisesti parlamentin nimenomaan vastakkaisten näkemysten yhteentörmäyksen ja keskinäisen debatin organisoijana. Parlamentaarinen ”logiikka” on poliittisen pelin logiikkaa.

Hamiltonille (1927, 28) logiikka ja retoriikka täydentävät toisiaan: ”Logiikka käsittelee järkeä sellaisena kuin se on, retoriikka sellaisena kuin se sisältyy ihmisten mielipiteisiin.”³⁹ Parlamentaarinen ”logiikka” merkitsee parlamentin pelisääntöjen avaaman mahdollisuuksien horisontin ymmärtämistä. Menettelytavan muodollinen puoli koskee parlamentin ”järjestyssääntöjä”, sen poliittinen logiikka koskee toiminnan parlamentaarisen pelivaran ja sen käyttömahdollisuuksien ymmärtämistä ja analyysia. Parlamentissa asioiden tarkastelu vastakkaisilta puolilta ei ole mikään välttämätön ilma puhdistava välivaihe (*katharsis*) yhteisymmärryksen saavuttamisessa (à la Habermas), vaan parlamentaarisen politiikan toiminnan varsinainen juoni: ”The very nature of a disputable question is where some thing plausible or probable may be said on both sides.” (Mt. 15.)

Parlamentaarinen retoriikka on Hamiltonille debatin retoriikkaa. Hän olettaa, että jokaisella periaatteella ja toimenpiteellä on joitakin vahvuuksia ja heikkouksia, joiden vertailuva tarkastelu avaa poliittiselle toimijalle pelivaraa erilaisille toimintamahdollisuuksille.⁴⁰ Tämä edellyttää parlamentaarikolta tilanteiden kokoavaa arviointia ja hyväksikäyttöä sen osalta, mitä kulloisenkin debatin yhteydessä on sanottu.⁴¹ Tämän hän kytkee

³⁹ ”Logick handles reason as it is; rhetorick as it is planted in people’s opinion.” (Hamilton 1927, 28.)

⁴⁰ ”In the support of every principle and every measure there will be some excellencies and some defects; and their comparative merit, not their perfection, is the real question.” (Hamilton 1927, 60.)

⁴¹ ”Consider, at the close of a debate, what you know, what you do not; what said, what silent; what clear, what doubtful, what contradictory.” (Hamilton 1927, 3.)

eksplisiittisesti deliberoivaan retoriikkaan kehottaessaan kiinnittämään huomion samalla asiaan, puhujan kuin itse kiistaankin.⁴²

Retoriikka viittaa parlamentaarisen suostuttelun mahdollisuuksiin: ”Rhetorick is the power or faculty to consider in every subject what is therein contained proper to persuade.” (Hamilton 1927, 26). Se koostuu parlamentaarisen puheen strategioiden, taktiikoiden ja tekniikoiden repertoaarista, joiden esittämisessä Hamilton nojaa klassisiin auktoriteetteihin: Aristoteles, Cicero ja Quintilianus mainitaan teoksessa, samoin klassiset puheen viisi vaihetta (mt. 70). Hamilton neuvoo myös käyttämään logiikan *non sequitur* -periaatetta erottamaan asiat toisistaan, esimerkiksi myöntämällä tietyn päätelmän pätevyys mutta kiistämällä vastustajan käsitys mitä, mitä tietystä päätelmästä seuraa.⁴³ Hän korostaa vahvasti mahdollisuutta kyseenalaistaa puhujan välttämättöminä esittämät yhteydet asioiden välillä.⁴⁴

Toinen Hamiltonin suosima kvasilooginen tekniikka on auktoriteetteihin vetoamisen kiistäminen: ”Never follow others, but examine for yourself. The greatest credit is acquired by correcting a general error.” (Hamilton 1927, 9.) Antiikin sofistien tapaan Hamilton suosittelee siis parlamentaarikolle kaiken yleisesti hyväksytyyn epäilyä ja harhapäätelmien esiin nostamista. Retoriikan tutkija löytää Hamiltonin maksiimeista klassisen retoriikan trooppeja ja figureita, esimerkiksi käsitteiden merkityksen laajentamista (*amplificatio*) ja supistamista (*reductio*) sen mukaan, mikä kulloinkin on taktisesti edullista. Parlamentaarikon on varauduttava kuitenkin siihen, että myös vastapuoli ymmärtää saman asian ja kääntää sen häntä itseään vastaan.

Renessanssin retorisen kulttuurin ja sen laajan retoristen trooppien ja figurien ”varaston” käyttökelpoisuus parlamentissa on ilmeinen. Hamilton käyttää runsaasti muun muassa Hobbesin paheksumaa *paradiastole*-figuuria (vrt. Skinner 2002, luku 10; 2007), joka mahdollistaa käsitteen merkityksen tai arvoväriytyksen muuntamisen ja esittää suoranaisen määritelmän *paradiastolelle*: ”käännä vika ansioksi ja päinvastoin” (Hamilton 1927, 6).⁴⁵ Hän käyttää tätä figuria myös anakronismien kritiikkiin: ”Every error has its opposite truth; people find fault, supposing a thing to be what it never was intended to be.” (Mt. 20.) Paha ei siis välttämättä olekaan paha kaikissa yhteyksissä.⁴⁶ Hamilton käyttää *paradiastolea* pikemminkin pahan harmittomaksi tekemiseen kuin hyvän deval-

⁴² ”In persuading, or dissuading, three things are to be considered; the subject of deliberation, the character of those who deliberate, and that of the person who speaks.” (Hamilton 1927, 71.)

⁴³ ”Admit the proposition, and deny the inference; not one thing in twenty proves absolutely what it is brought to prove, but only equivocally.” (Hamilton 1927, 3.)

⁴⁴ ”Distinguish what is fixed and inseparable in a thing, from occasional occurrences, mere incidents, and passing circumstances.” (Hamilton 1927, 12.)

⁴⁵ ”Run a vice into a virtue; and vice versa.” (Hamilton 1927, 6.)

⁴⁶ ”A thing being itself an evil or a crime, does not prove that cases may not exist in which it absolutely changes its nature.” (Hamilton 1927, 24.)

vointiin, esimerkiksi neuvoen, miten epäsuositustakin asiasta voi löytää puolustettavaa.⁴⁷

Hamilton suosittaa myös käsitteiden monimielisyyden käyttöä parlamentaarisessa debaattissa. Parlamentaarikko ei seuraa filosofin vaan puhujan tapaa ajatella, mihin Hamilton liittää viiden periaatteen nyrkkisäännön: on erotettava toisistaan asian osat, seuraukset, rajaukset, lisäykset ja vertauskuvat.⁴⁸ Luettelolla hän havainnollistaa sitä, miten tietty esitys tai väittäminen voidaan pilkkoa ja jäsentää ja tätä kautta luoda pelivaraa sen parlamentaariseen käsittelyyn.

Parliamentary Logick hyväksyy parlamentaarisen politiikan retorisen kamppailun luonteen sekä puhujan maksimien esittämisen tätä silmällä pitäen. Parlamentissa ei ole politiikan yläpuolisia sääntöjä, vaan sen jäsenten on käytettävä hyväksi parlamentaarisen politiikan sisältämiä mahdollisuuksia sekä toiminnan organisointiin että vivahteikkaaseen esittämiseen. Mutta Hamilton painottaa klassisen retoriikan trooppeja ja figuureita sen sijaan, että hän suuntaisi huomionsa itse parlamentaarisen menettelyn avaamiin eri tapoihin käsitellä asiaa esityslistalla.

5. Parlamentti 1800-luvun retoriikkakirjallisuudessa

Parlamentaarisesta retoriikasta omana tekstilajinaan voi puhua Britanniassa 1800-luvun alusta lähtien, Ranskassa vuoden 1830 jälkeisen Orléansin monarkian aikakaudelta alkaen. Monet retoriikan tutkijat käsittelevät parlamentaarista retoriikkaa antiikista omaan aikaan ulottuvan retoriikan historian jatkumossa ja sivuavat harvoin parlamentin poliittisia ja proseduraalisia muutoksia parlamentaarisen puheen genreä muuttavina seikkoina.

Britanniassa parlamentin retoriikasta puhutaan eri tekstityypeissä. Parlamentaaristen puhekokoelmien genren vakiintui ja tuli yleisesti tunnetuksi 1800-luvun alussa (Chapman 1807–1808; Browne 1808–1810; Hazlitt 1809–1810). Monet retoriikan oppikirjat käsittelevät suullisen puheen käytäntöjä, yleensä otsikon *oratory* alla; sen sisällä *parliamentary oratory* tai *parliamentary eloquence* saavat ainakin muutamissa teoksissa suppean, mutta erittäin kiintoisan analyysin (ks. De Mille 1882; Brewer 1916). Myös jotkut parlamentaarikot itse (esim. Power 1906; Curzon 1913) kirjoittavat parlamenttipuheista ja niiden suhteista joukkokokousten retoriikkaan (*platform oratory*).

⁴⁷ ”No subject is so unpopular that upon a careful review you may not find a popular ground to put it upon.” (Hamilton 1927, 56.)

⁴⁸ ”The first, that drawn from the parts of which a thing consists; the second, from the effects it produces; the third from shewing what a thing is not; the fourth, from its adjuncts; the fifth, from similes and metaphors.” (Hamilton 1927, 59.)

1800-luvun alun puhekokoelmat julkaistiin pedagogisia tarkoituksia silmällä pitäen. Tekijät kanonisivat 1700-luvun loppupuolen suuret puhujat ja katsoivat, että puheiden taso on laskenut Pitt nuoremman ja Foxin kuoleman (1806) jälkeen. He arvioivat parlamentissa pidettyjä puheita niiden sisäisen kauneuden tai suuruuden mukaan, jolloin lordi Chatham ja Burke nousevat puhujalistan kärkeen. Hazlitt (1810, 382–383) paheksuu parlamentin muutosta pelkäksi ”debating societyksi” ja ylistää puheita, jotka ylittävät parlamentin poliittiset kriteerit. Näin hänen idealisoimastaan retoriikasta tulee parlamentissakin pikemminkin epideiktistä kuin deliberoivaa.

Puhevalikoimien toimittajat arvioivat parlamentaarisia puheita pikemminkin esittävänä taiteena kuin resursseina valtakamppailussa. He myöntävät, että parlamentissa puheista tulee osa debattia, ja monet heistä arvostavat etenkin Foxia ja nuorempaa Pittiä taitavina väittelijöinä. Silti monet pitävät parhaina etukäteen valmisteltuja laajoja puheita, jotka ikään kuin hiljentävät yleisönsä. Esimerkiksi David Harsha (Addison) näkee Chathamian retoriikan ansion sen vastaansanomattomuudessa.⁴⁹ Kysymystä kaunopuheisuuden suhteista parlamentin poliittiseen merkitykseen ei aseteta.

Myöhemmissä valikoimissa tunnustetaan paremmin parlamentaaristen puheiden merkitys osana debattia ja 1800-luvun parlamentaarikkoja arvioinaan puhujina paljolti uusin kriteerein. Aikakauden johtava poliitikko, William Gladstone, esitetään myös retoriikan mestarina, mikä kuitenkin liittyy retoriikan pikemminkin aktueeliin poliittiseen kamppailuun kuin retoriikan historiaan.⁵⁰ Parlamentin ajan niukkuuden oloissa ymmärretään aikaisempaa paremmin se, että tuntikausia kestävät puheet ovat muuttuneet paljolti jarrutuksen välineiksi, joita parlamentin irlantilaiset jäsenet 1800-luvun loppupuoliskolla tietoisesti harjoittivat.

Debatin luonteen muuntuminen on yhteydessä hallituksen parlamentarisointiin ja parlamentin valintatapaan (äänioikeus- ja vaalipiirireformit 1832, 1867, 1884/1885), alahuoneen jäsenten sosiaalisen ja opillisen taustan monipuolistumiseen sekä parlamentin asialistan radikaaliin pidentymiseen. Kun 1700-luvun alahuoneessa muutama kaunopuhuja dominoi debatteja, vuoden 1867 parlamenttireformin jälkeen puheiden pitämisestä tuli parlamentin jäsenen toiminnan keskeinen arviointikriteeri. Äänestäjät odottivat

⁴⁹ ”The most wonderful quality of Lord Chatham’s eloquence was the fascinating manner in which it was displayed. In his delivery, force and majesty were combined. They were its prevailing characteristics. In this respect, Lord Chatham exhibited in the highest degree the principles of true eloquence; the leading qualities of which are force and dignity. Much of the force of his eloquence arose from the fire of his eye and the majesty of his features. When he arose to speak, his venerable countenance was animated by an expression of dignity and greatness that inspired respect, reverence, and admiration in the hearts of all.” (Harsha 1857, 113.)

⁵⁰ Vrt. esim. Robert Cochranen (1877, 533) näkemys: ”Mr. Gladstone has long been noted as a fluent, clearhead, perspicuous orator, uniting the abilities of a first-rate financier with those of the orator, showing wonderful grasp and mastery of the details of public business.”

”omilta” edustajiltaan alahuoneessa osanottoa parlamentin täysistuntokeskusteluihin: tällöin se, että yleensä puhuu, oli tärkeämpää kuin se, miten hyvin puhuu.

Westminster oli parlamentaarisen puheen tärkein viittauskohde retoriikan kirjallisuudessa myös Britannian ulkopuolella. Siinä huomiota kiinnitettiin etenkin parlamentaarisen debatin luonteeseen retoriikalle oman leimansa antavana piirteenä. Debattipuheet vahvistavat spontaanien *ex tempore* -puheiden merkitystä, ja tätä tukivat myös uudet parlamentaariset käytännöt, kuten ministereille tehdyt kysymykset ja repliikkipuheenvuorojen ja välihuutojen lisääntyneet sallinta.

Esimerkiksi suullisen puheen retoriikasta voidaan ottaa irlantilaisen juristin ja parlamentaarikon John O’Conner Powerin teos *The Making of an Orator* (1906). Hänelle parlamentti on deliberoinnin ja debatin foorumi *par excellence*: ”The life of Parliament as a deliberative assembly, is in its debates.” (Mt. 8.) Puhuessaan Foxista debatoijana Power korostaa amatöörin ja ammattilaisen eroa väittelyssä (mt. 9). Parlamentaarikko ymmärtää, että kukaan ei voi täysin kontrolloida parlamentin aikataulua ja väittelyn kulkua, vaan hänen on osattava improvisoida tilanteen mukaan (mt. 12). Entinen irlantilainen radikaali Power antaa suuren arvon puheiden ajoitukselle ja puheajan rajoituksille (mt. 15). Parlamentissa, toisin kuin joukkokokouksissa, tiukempi keskittyminen asiaan sekä henkilökohtaisuuksien ja epäparlamentaarisen kielen välttäminen ovat mahdollisia (mt. 54–55).

Tunnetuin brittiläisen poliitikon retorinen traktaatti on lordi Curzonin *Modern Parliamentary Eloquence* (1913). Hän tulkitsee *oratory*- ja *eloquence*-käsitteitä siten, että edellinen oli ominaista herrasmiesparlamentin valmistelluille puheille, mutta debattien parlamentissa *eloquence* on tärkeämpää kuin koskaan (mt. 3). Curzon korostaa sekä poliittisen tilanteen että puheen kriteerien muuttumista samoin kuin sitä, että parlamentissa puhutaan läsnä oleville kuulijoille, ei huomenna puheen lehdestä lukeville eikä tuleville historioitsijoille (mt. 5). Näin puheen poliittinen ulottuvuus tulee sen tärkeimmäksi arviointikriteeriksi. Curzon näkee taitavan pelaamisen ajan niukkuudella parlamentaarisen puheen ratkaisevana kriteerinä. Tämä on vaikeaa parlamenttiin valituille liikkeiden aktivisteille, joiden yleisössä vastustajat eivät aina ole läsnä (mt. 12–16). Hän pitää myös myyttinä sitä yleistä käsitystä, että puheet ovat parlamentissa pelkkiä koristeita ja katsoo päinvastoin, että niillä voi edelleen muuttaa myös äänestystuloksia (mt. 22).

Nämä viitteet retoriikkakirjallisuuden eri lajityyppeihin osoittavat, kuinka parlamentin poliittinen ja menettelytapojen muutos otetaan huomioon. Retoriikkaa tarkastellaan myös parlamentin proseduuria, historiaa ja parlamentarismien teoriaa käsittelevissä teksteissä, tosin vain harvoin termejä *rhetoric*, *oratory* tai *eloquence* käyttäen. Joka tapauksessa esimerkiksi debatin sääntelyä, sananvapauden käyttöä sekä 1800-loppupuolta

kohden parlamentaarista ajankäyttöä koskevissa kysymyksissä voi selvästi tunnistaa yhteydet retoriseen traditioon.

6. Proseduurireformien retoriikka

Vuoden 1832 parlamentti uudistuksen jälkeen alahuone käytännössä sai vallan muodostaa ja erottaa hallituksen riippumatta monarkin mielipiteistä. Walter Bagehotin (1867, ks. 2001) sanoin hovista tuli perustuslain seremoniallista (*reverential*) osaa, samalla kun ministeristön (*cabinet*) yhteisvastuu parlamentille toteutettiin. Tämä merkitsi poliittisen asetelman siirtymistä siten, että vanha hallituksen ja parlamentin vastakohta jäi taka-alalle. Sen korvasi hallituksen ja opposition vastakohta parlamentin sisällä, mikä näkyi myös opposition aseman virallistamisessa.

Tämä *cabinet government* -järjestelmä merkitsi poliittisen aloitteen siirtymistä hallitukselle, ja parlamentti muuttui puhtaammin kontrolloivaksi elimeksi. *Pro et contra* -retoriikka lähes metonymisoitui hallituksen ja opposition vastakkainasetteluksi. Repliikkien, kysymysten ja välihuutojen ansiosta hallituksen ja opposition retorinen kamppailu saattoi olla vilkasta, ja spontaanit ja improvisoidut puheenvuorot tulivat entistä tärkeämmiksi. Vuonna 1838 nuorena parlamentaarikkona kirjoittamassaan esseessä William Gladstone (1953) painottaa tätä spontaanisuutta ja sitä, että puhujan oli aina otettava huomioon parlamentissa kulloinkin vallitseva ”mood of the moment”. Kuitenkaan parlamentaariset voimasuhteet eivät mekaanisesti seuraa hallitusasetelmaa, vaan esimerkiksi Richard Cobden onnistui sitkeällä retoriikalla parlamentissa ja sen ulkopuolella saamaan pääministeri Robert Peelin hyväksymään viljatullien lakkauttamisen.

Sekä hallituksen parlamentarisointi että parlamentin edustavuuden laajentaminen olivat omiaan pitkittämään parlamentin asialistaa. Thomas Erskine Mayn parlamentaarisen proseduurin klassinen esitys *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* ilmestyi 1844, jolloin perinteinen menettelytapa sekä parlamentin vuosi-, viikko- ja päiväkohtainen kalenteri olivat vielä voimassa, vaikka ajan niukkuuden paine alkoi jo tuntua. Mayn teoksen vuoden 1883 laitoksessa tilanne oli jo radikaalisti muuttunut. Asialistan paisumisen ja edustajien puheliaisuuden kasvun lisäksi tilannetta dramatisoi irlantilaisten jäsenten Charles Parnellin johdolla käynnistämät jarrutuskeskustelut, jotka uhkasivat tukahduttaa parlamentin toimintakyvyn.

Erskine Mayn kuva kolmea parlamentin menettelyä, joilla ajan niukkuus jaettiin uudelleen ja torjuttiin jarrutusta. Puhemiehen valtaoikeuksien lisäämällä tehostettiin asian vierestä puhumisen ja epäparlamentaarisen kielenkäytön rankaisemista; pöydällepano- ja lisäesitysten jarruttavaa käyttöä rajoitettiin. Tietyin ehdoin mahdollistettiin se, että parlamentin enemmistö saattoi äänestää asian julistamisesta kiireelliseksi esittämällä

keskustelun nopeaa päättämistä (*clotûre*). Mayn mukaan näillä toimenpiteillä – joita täydensi jo aikaisemmin toteutettu valiokuntatyön vahvistaminen – onnistuttiin estämään parlamentin toiminnan lamaantumisen ja lopettamaan sen poliittisen uskottavuuden kriisi. (May 1883, 360–385.)

Brittiparlamentin vahvan proseduralismin taustalla ovat siis reilun pelin periaate ja retoriikan johtoajatus ristiriitaisten näkökulmien saattamisesta vastakkain keskustelussa. 1800-luvulla eri parlamentaarista menettelyä tukevat periaatteet, kuten sananvapaus, parlamentaarinen immunitetti ja edustajien tasavertaisuus, saattoivat aikaisempaa selvemmin joutua vastakkain. Tärkeäksi tuli suojella parlamenttia myös sen omilta jäseniltä. Menettelytapareformeissa *reilun pelin* käsitteelle annettiin uusi tulkinta, jossa korostui parlamentaarisen ajan reilu jakaminen jäsenten kesken.

Jarrutuskeskustelujen poliittinen käyttö ilmaisi myös yleisempää ajan niukkuuden korostumista parlamenteissa 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Asialistan pidentyminen on ilmaus parlamentin kontrolli- ja aloitevallasta, ja usein esitetty ajatus parlamentin toiminnan keskittämisestä muutamaaan pääteemaan olisi kaventanut sen valtaoikeuksia. Vaara parlamentin tukahtumisesta asioiden paljouteen oli kuitenkin täysin realistinen. 1920-luvun alussa journalisti Henry Lucy (1921, 134) esitti radikaalia alueellista desentralisaatiota parlamentin toimintakyvyn varmistamiseksi: ”1900-luvun alussa parlamenttien äiti on raskas titaani, joka kaipaa sitä väistämättä tulevaa aikaa, jolloin sen taakkaa helpotetaan siirtämällä valtaa paikallisissa asioissa paikallisille lainsäädäntöelimille.”⁵¹

Hallituksen faktinen etusija parlamentin esityslistan muodostajana varmisti parlamentin toimintakyvyn 1800-luvun lopulla. Se johti kuitenkin parlamentin itsenäisen toimivallan väheksymiseen hallituksen ja puolueiden kustannuksella. Etenkin julkisessa keskustelussa politiikan painopiste siirtyi 1800-luvun lopulta lähtien parlamentista vaaleihin, kamppailuun enemmistöstä ja sen muodostaman hallituksen kasvavien resurssien käytövallasta.

Pelkistetysti ajatellen tämä on johtanut parlamentin puhevallan tiettyyn alistamiseen äänestyksissä näkyville voimasuhteille ja ajankäyttöä koskevan päätösvallan poisottamisena parlamentilta itseltään. Ranskan viides tasavalta ei ole antanut kansalliskokouksen päättää kokoontumisensa ajastakaan (ks. esim. Riescher 1994). Britanniassa on 2009 esitetty, että parlamentin esityslistaa koskeva valta otetaan takaisin hallitukselta parlamentille itselleen.

⁵¹ ”In this twentieth century the Mother of Parliaments is a weary Titan, yearning for the coming of the inevitable time when her load will be lightened by the devolution to local bodies of legislation on local matters.” (Lucy 1921, 134.)

7. Retorinen tasavalta

Parlamentaarinen retoriikka ei kuitenkaan ole brittiläinen monopoli eikä parlamentarismia voi samastaa brittiläiseen versioonsa. Westminster tavallaan luo asialistan muille parlamenteille, ja ne muuntavat sitä enemmän tai vähemmän radikaalisti. Toinen parlamentaarisen hallitustavan historiallinen malli tulee Ranskasta, sen suuren vallankumouksen jälkeisestä parlamentaarisesta kulttuurista.

Puhe *parlamentaarisesta retoriikasta* myös Ranskan vallankumouksen kansalliskokouksien yhteydessä (vrt. Aulard 1914) venyttää käsitteen merkitystä. Mikään neljästä vallankumouksen kansalliskokouksesta (1789–1800) ei tuntenut parlamentille poliittisesti vastuullista ja sen enemmistön valitsemää ja erotettavissa olevaa hallitusta. Ranskalaisesta parlamentarismista voi puhua aikaisintaan vuoden 1814 restauraation ja erityisesti vuoden 1830 jälkeisen Orléansin monarkian kaudella, mutta silloinkin kuningas sekaantui politiikkaan enemmän kuin Britanniassa (ks. Baranger 1999; Laquièze 2002). Kolmas tasavalta sen sijaan muodostuu vuodesta 1880 lähtien parlamentaarisen hallituksen suoranaiseksi äärimuodoksi (*régime d'assemblée*), samalla kun järjestelmän kritiikki eri puolilta oli erityisen voimakasta.

Väljemmässä mielessä ranskalaiset edustuselimet jo perustuslakikokouksesta 1789 alkaen seurasivat, anglofiilisten poliitikkojen kuten Mirabeaun aloitteesta, tiettyyn rajaan asti brittiläistä parlamentaarista proseduuria.⁵² Tosin sen soveltaminen tuotti vielä Orléansin monarkian aikana voimakasta vastustusta sekä monarkisteissa että tasavaltaisissa. Keskeinen peruste oli Ranskan vallankumouksen perinteen mukainen tasavallan ykseyden ajatus (*la république une et indivisible*), jonka mukaisesti parlamentarismien dissensusukseen perustuva proseduri ja poliittinen kulttuuri on ollut vaikea hyväksyä (ks. Roussellier 2005; Gunn 2009).

Käsite *l'éloquence parlementaire* tuli poliittiseen kielenkäyttöön restauraation kaudella. Orléansin monarkian johtavat poliitikot Thiers ja Guizot kunnostuivat omilla retorisilla profiileillaan, epävakaiden puolue- ja kannatussuhteiden oloissa hallitukset vaihtuivat tiheästi, ja parlamentin väittelyillä oli tässä keskeinen osuutensa. Parlamentaarisesta retoriikasta tuli Ranskassa poliittis-kirjallis-akateemisen debatin kiinteä osa ja samalla antiparlamentaarikkojen kritiikin kohde. Muutamat kirjallisuudentutkijat, kuten Souvestre (1907, luennot 1853) ja Nettement (1854) lukevat myös parlamentaarisen puheen taidon omaan tutkimusalaansa kuuluvaksi.

Tärkein teos parlamentaarisesta retoriikasta Ranskassa on Louis-Marie Cormeninin *Le livre des orateurs*, joka ilmestyi 1844 ja josta otettiin lukuisia painoksia. Vuonna 1848

⁵² Benthamin lisäksi myös Samuel Romilly esitteli vallankumouksen kansalliskokoukselle brittiparlamentin menettelytapaa, joka on julkaistu vain ranskaksi Mirabeaun teoksissa (1821 [1791]).

vallankumouksen perustuslakikomitean puheenjohtajana toiminut Cormenin idealisoi englantilaista järjestäytyntä hallituksen ja opposition vastakohtaisuutta. Ranskalainen käytäntö korosti valmistettujen tekstien lukemista myös parlamentissa, mutta Cormenin ottaa kantaa brittiläistyylisen improvisoidun puheen puolesta, joka suhteutetaan yleisön vastaanottoon (ks. 2000, 13–17).

Eugène Paignon julkaisi Gorgias-nimimerkillä teoksen *Éloquence et improvisation: art de la parole oratoire au barreau, à la tribune, à la chaire* (1846), jossa hän irtaantuu brittiläisestä dissensus- ja debattiprofiilista (mt. 432). Alexis de Tocquevillen *De la démocratie en Amérique* -teoksen toinen osa (1986 [1840]) sisältää yhdysvaltalaisista parlamentaarista retoriikkaa koskevan luvun. Parlamentaarista retoriikkaa tekivät käytännössä tunnetuksi myös kirjailijapoliitikot, kuten Lamartine ja Victor Hugo, joka *Napoléon le Petit* -teoksessaan vahvasti puoltaa Louis Bonaparten halventaen käyttöön ottamaa *parlementarisme*-käsitettä ja suorastaan julistaa tämän uuden käsitteen keksijäksi. ”Mitä se tämä puhujalava on, huudahtaa monsieur Bonaparte-Louis; se on ’parlamentarismia’! Mitä sanottekaan parlamentarismista? Parlamentarismi miellyttää minua. Parlamentarismi on helmi. Katsokaa, se rikastaa sanakirjaamme.”⁵³

Ranskan kolmas tasavalta (1875–1940) on tunnettu lyhytikäisistä hallituksistaan ja poliittisesta epävakaudestaan. Kysymys oli parlamentarismista, jossa hallitukselta ei edellytetty aloitetta politiikan asialistan suhteen, pääministerin asema oli heikko, vaaleissa paikalliset intressit olivat puoluejohtoa vahvempia ja parlamentin voimasuhteet määräytyivät vasta sen kokoontuessa. Vaikka *clotûre* ja muut parlamentin ajankäytön rajoitukset ovatkin ranskalaista alkuperää, ne eivät estäneet syytöksiä parlamentin tehottomasta puheliaisuudesta, joka esti tarpeellisia reformeja, ja myönnytyksenä monarkisteille perustettu senaatti torpedoi muun muassa naisten äänioikeuden.

Kolmas tasavalta muodostui poliittisen kompromissin tuotteena, ja aikakautta leimaavat parlamentarismien kovaääniset kriitikot läpi poliittisen kentän. Heihin kuuluvat bonapartistista traditiota jatkava Maurice Barrès ja positivistinen uusmonarkisti Charles Maurras (näistä Vaarakallio 2004; 2008), anarkistit, syndikalistit ja antiparlamentaariset marxistit sekä väkivaltaa parlamentarismia vastaan idealisoiva Georges Sorel (1971 [1908]). Puoluekuria ja vahvaa puoluelaitosta vaativat sosialistit, kuten Léon Blum (1972 [1918]), kaipaavat brittiläiseen kabinetihallitukseen.

Uudempi tutkimus on kuitenkin palauttanut tasavallan mainetta. Nicholas Roussellier (1997; 2000; 2002) puhuikin edustajakamarista kaunopuheisuuden parlamenttina (*parlement de l'éloquence*), jossa täysistunnon puheilla oli poikkeuksellisen vahva merkitys

⁵³ ”Qu'est-ce que c'est que ça, la tribune? s'écrie M. Bonaparte-Louis ; c'est du 'parlementarisme' ! Que dites-vous de parlementarisme? Parlementarisme me plaît. Parlementarisme est une perle. Voilà le dictionnaire enrichi.” (Hugo 1852, ks. 2007, 274–275.)

päätöksille. Hallitusten lyhytikäisyys ei ollut ongelma, koska niiden poliittinen asetelma oli vakaa ja paljolti samat henkilöt vaihtoivat salkkuja, ja järjestelmällä oli oma tapansa muodostaa enemmistöjä. 1920-luvulla hallituksen kaato rajoitettiin epäluottamuslauseäänestyksiin, mutta kolmas tasavalta ei päässyt eroon poliittisen epävakauden eikä retoriikka hallituskriisien tuottajan maineestaan.

Tasavallan johtavista poliitikoista retorisen parlamentin puolustajiin kuuluu Louis Barthou, jonka poliitikon muotokuvaan (1923) sisältyy lyhyt opas täysistuntopuhujalle kolmannen tasavallan oloissa. Epäsuorana retorisen parlamentin ylistyspuheena voi pitää Machiavellia ja Hamiltonia seuraavaa Paul Lombardin ”satiirista käsikirjaa” vuodelta 1928 (ks. Palonen 2008b, c).

Kolmannen tasavallan parlamentarismien teoreetikko oli edustajakamarin puhemiehen sihteeri Eugène Pierre, joka toimitti myös parlamentin menettelytapakäytäntöjen editiota samaan tapaan kuin Erskine May Britanniassa, mutta kirjallista säännöstöä (*règlement*) painottaen. Pierre katsoo brittiläisten kollegojensa tapaan proseduuri- ja substanssikiistojen erottamisen toisistaan säästävän parlamentin aikaa, ja että juuri proseduralismi tukee parlamentin ja sen jäsenten valtaa. Myös puhujajärjestyksen puuttuminen viittaa puhemiehen valtaan kierrättää puheita puolesta ja vastaan ja tätä kautta elävöittää parlamentin retorista kulttuuria. (Pierre 1887; ks. Palonen 2008b, 152–155.)

Neljännän tasavallan perustuslaki vuodelta 1946 pyrki lähestymään brittiläistyypistä parlamentaarista hallitustapaa, mutta ei onnistunut poistamaan hallitusten epävakaisuutta. Viidennen tasavallan perustuslaki (1959) edustaa puolipresidentiaalista ”rationalisoidua parlamentarismia”, jossa parlamentin autonomia ja mahdollisuudet hallitusvallan kontrolliin ovat heikkoja (ks. Riescher 1994). Ranskalaisen poliittisen kulttuurin vahva retorinen piirre on säilynyt, mutta retoriikka on pikemminkin epideiktistä kuin deliberatiivista.

Yhdysvaltojen kongressin retoriikkaa ja sen suhdetta brittiläiseen parlamentaariseen retoriikkaan ei juuri ole tutkittu viime vuosikymmeninä (poikkeuksena Wheeler 1974). Presidentti-instituution retoriikka on korostuneesti epideiktistä (esim. Tulis 1988), samoin presidentinvaalikampanjoiden retoriikka (Miller & Gronbeck 1994). Barack Obama (2009, 35) korostaa muistelmissaan valitellen senaatin debattien poliittista voimattomuutta: ”kukaan ei kuuntele” toisten puheita, vaan istuntosalissa käydään ainoastaan äänestämässä.

8. Parlamentarismin kriisi – retoriikan kriisi?

Parlamentarismin kriisistä on puhuttu yli sadan vuoden ajan. Ranskassa *crise du parlementarisme* tuli puheenaiheeksi jo vuoden 1900 seutuvilla (vrt. Gerlach 1907). Monarkistit, uusnationalistit ja teknokraatit saarnasivat hallituksen parlamentaarista kontrollia, puheliaisuutta, proseduralismia ja ammattipoliitikkojen valtaa vastaan. Ranskan turhautunut entinen pääministeri André Tardieu (1937, 32) nimitti edustajakamaria parlamentaarikkojen ammattiyhdistykseksi (”le syndicat professionnel de profession parlementaire”). Tämä kritiikki sivuuttaa sen, että, toisin kuin liike-elämän johtajat, parlamentin jäsenet ovat vapaissa vaaleissa toistuvan retorisen kontrollin kohteena.

Erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen myös vasemmisto ryhtyi monissa maissa tukemaan hallitusvallan tehostamista parlamenttia vastaan ja rajoitti parlamentarismen enemmistöperiaatteen auktoriteettiin. Periaatetta, jonka mukaan äänet lasketaan eikä punnita (ks. Weber 1988 [1917], 171), tulkittiin siten, että myös debatin ja vaihtoehtojen punninnan merkitys marginalisointiin enemmistöjen laskemisen ja vaalitulosten rinnalla. Etenkin ruotsalainen sosialidemokratia satsasi vahvaan byrokraattiseen aparattiin reformien toteuttamiseksi, jolloin parlamentaarinen debatti näiden oikeutuksesta ja vaihtoehtoista jäi pelkäksi hallituksen politiikan ratifioinniksi.

Parlamentin valtaa vähensi myös puoluekurin lujittuminen parlamentissa sekä edellytyksenä valituksi tulemiselle. Erityisesti sosialistisissa puolueissa imperatiiviselle mandaatille luotiin puoluepohjainen korvike. Vilkas parlamentaarinen debatti ja edustajien omakohtainen deliberointi näyttäytyvät työväenluokan etujen petoksena, minkä vuoksi esimerkiksi Karl Kautsky julistaa sosialidemokraattisen parlamentaarikon puolueen lähettilääksi: ”Sosialidemokraattinen edustaja ei ole – niin naurettavalta kuin se saattaa-kin kuulostaa – vapaa mies vaan puolueen lähettiläs. Jos hänen näkemyksensä joutuvat ristiriitaan puolueen kanssa, hänen on luovuttava niistä.” (Kautsky 1911, 115.)⁵⁴

Parlamentaarisen hallituksen vahvistuminen toisen maailmansodan jälkeisessä läntisessä Euroopassa ei merkinnyt retorisen poliittisen kulttuurin elpymistä. ”Realistinen” suuntaus akateemisessa maailmassa painotti tekojen ja sanojen vastakohtaa ja hylkäsi ”verbalistisen askartelun” (Teljo 1950). Yhdysvaltalainen presidentialismi välittyi Eurooppaan oppina vaalien ratkaisevasta merkityksestä, ja retoriikka keskittyi vaalikampanjoihin epideiktisine taputuskulttuureineen.

⁵⁴ ”Der sozialdemokratische Abgeordnete ist als solcher kein freier Mann – so lächerlich das klingen mag – sondern bloß der Beauftragter seiner Partei. Treten seine Anschauungen in Widerspruch zu den ihren, dann muß er aufhören, ihr Vertreter zu sein.” (Kautsky 1911, 115.)

Mannermaisessa parlamentarismissa, jossa tarvitaan kokoomushallituksia, etenkin hallituspuolueet ovat halunneet rajoittaa parlamentaarisen debatin puolueiden välisten kompromissien muodostukseen laajentaen diplomatian ja säätyedustuslaitosten neuvotteluretoriikan alaa parlamentteihin. Saksan liittotasavallan vuoden 1949 perustuslaki on ambivalentti edustajien vapaan mandaatin ja puolueiden aseman suhteen. Valtiosääntöjuristi Gerhard Leibholz (1974 [1957]) kehitti kiistellyn teorian puoluevaltiosta, jossa edustajien itsenäinen parlamentaarinen deliberointi *pro et contra* jätetään taka-alalle, mikä näkyy muun muassa liittopäivien puoluepohjaisessa äänenlaskutavassa.

Kiista parlamentaarisen politiikan luonteesta ja merkityksestä huipentuukin tähän vastakohtaan deliberoivan ja neuvotteluretoriikan välillä. Edmund Burke (1774) parodioi kuuluisassa Bristolin puheessaan äänestäjilleen sitä, että parlamentin jäsenten sidonnaisuus vaalipiirin äänestäjien mielipiteisiin muuttaisi parlamentin ”suurlähettiläiden kongressiksi” (*congress of ambassadors*), joka ei ymmärrä, että parlamentti on luonteeltaan ”a deliberative assembly”. Kautskyn ja Leibholzin esitykset merkitsevätkin juuri tätä, sillä erotuksella, että lähettilään valtuuttaa salaisissa vaaleissa anonyymeiksi jäävien äänestäjien sijasta puoluejohto (Kautsky) tai parlamenttiryhmä (Leibholz).

Parlamentaarisen retoriikan latteaksi ja merkityksettömäksi väittämisen taustalla on osaltaan se, että myös monet parlamentin jäsenet ymmärtävät itsensä puolueidensa edustajiksi. Monissa tutkimuksissa puoluekanta tai astelma ”hallitus vastaan oppositio” otetaan itsestään selvänä, ja puoluepiiskurien (*whip*) merkitystä on tapana pitää parlamentarismien tehokkuuden ehtona. (Kritiikeistä ks. esim. Hennis 1998; Tomkins 2005.)

Kun sekä yleiskielessä että akateemisessa tutkimuksessa toisen maailmansodan jälkeen *politiikka* usein identifioitiin puoluepolitiikkaan (Suomesta ks. Palonen 2003, 486), on totuttu myös ajattelemaan, että parlamenttiryhmät ovat puolueen toimielimiä, eivät parlamentin toiminnan organisoinnin välineitä. Jos tämä näkemys hyväksytään, parlamentista tulee pelkkä yksi puolueiden pelikenttä muiden joukossa, ja parlamenttipuheita onkin esimerkiksi viestintätieteissä tutkittu pelkästään helposti saatavilla olevina esimerkkeinä puolueiden kannanotoista asiaan. Tällainen näkemys kadottaa parlamentaarisen politiikan erikoisluonteen ja sen parlamentaarista puhetta ohjaavan ja rajaavan ulottuvuuden.

Parlamentaarisen politiikan ansio on siinä retorisessa periaatteessa, että asialistan kysymyksillä on periaatteellinen etusija henkilöiden välisiin jakoihin verrattuna. Näin jokainen parlamentin jäsen on samaan aikaan toinen toistensa suostuttelija ja suostuteltava. Parlamentaarinen menettely nojaa vaihtoehtojen puntarointiin vastakkaisista näkökulmista ja näiden välisten kiistojen käymiseen retorisena kamppailuna, jossa äänestys on viimeinen puheakti. Jokainen uusi kysymys asialistalla, puheenvuoro ja äänestys merkitsevät merkitsee tilaisuutta jakaa parlamentin jäsenistö uudella tavalla. Poliittiset ve-

denjakajat parlamentissa muodostuvat ensisijaisesti kunkin tilanteen retorisen asetelman perusteella, jolla niin vaalitulosta kuin edustajaryhmiin jakautumista voidaan milloin tahansa muuntaa. Tässä mielessä puolueet muodostuvat ja jakautuvat parlamentissa, ja puolueiden parlamenttiryhmät ovat retorisesti tarkastellen tilanteen metonymisia yksinkertaistuksia, joiden asema on joissakin parlamenteissa kuitenkin toisia vahvemmin institutionalisoitu.

Parlamentaarisen proseduurin perussääntö on, että edustajat puhuvat ja äänestävät yksilöinä. Heiltä edellytetään omakohtaista harkintaa ja ratkaisua sen suhteen, missä asiassa ja missä vaiheessa he puhuvat parlamentissa, ottavat esiin uusia asioita, esittävät kysymyksiä tai välihuutoja, milloin he mieluummin ovat poissa äänestyksistä ja niin edelleen. Heidän toimintansa koskee suurelta osalta kysymyksiä, joihin hallitus-, puolue- ja vaaliohjelmat tai ryhmän päätökset eivät puutu, vaan jotka tulevat esille parlamentissa vaalikauden kuluessa, itse parlamentaarisen debatin tai julkisen keskustelun esiin nostamina tai edustajan omien poliittisten kokemusten välittämänä. Silloinkin kun puolueen kanta on olemassa, parlamentaarikkojen on käsittelyn eri vaiheissa itsenäisesti päätettävä, noudattavatko he käsiteltävässä asiassa puoluepiiskurin esittämää kantaa vai poikkeavatko siitä enemmän tai vähemmän radikaalisti. Samalla heidän on otettava huomioon päätöksensä seuraukset muun muassa omalle uudelleen valinnalleen.

Poliittisesti ensiluokkainen parlamentaarikko luo omaa profiiliaan, kun taas puoluelinjaa uskollisesti noudattava jää takapenkkiäiseksi. Hallituspuolueen parlamentaarikotkin voivat profiloitua ministeriöiden byrokratian parlamentaarisella kritiikillä ja kontrollilla. Toisin sanoen tullakseen varteenotettavaksi poliitikoksi parlamentin jäsenen tulee uskaltaa riskeerata jotakin; tarvittaessa hänen tulee olla valmis olemaan asettumatta uudestaan ehdokkaaksi tai suorastaan tulemaan erotetuksi puolueesta ilman parempia näkyelmiä toisissa puolueissa. Itsenäinen parlamentaarisen puhujan maine on tärkeimpiä oman profiilin luomisen välineitä.

Tämä kaikki ei kiellä esimerkiksi sitä, että puolueet asettavat vaaleissa ehdokkaat ja muodostavat hallituskoalitiot, mutta niiden olemassaolon legitimoii parlamentti, sen esityslista ja sen valinnasta käyty kamppailu.⁵⁵ Vaalijärjestelmän retorinen merkitys näkyy siinä, että äänestäjän valta päättää ehdokkaiden järjestyksestä listalla luo myös edustajille enemmän pelivaraa kuin puoluelistavaali. Edustajan kannattaa etsiä omaa profiiliaan vaarantamatta hallitusta.

Se, että parlamentaarinen menettelytapa edellyttää kaikkien kysymysten pitämistä periaatteessa kiistanalaisina ja vaihtoehtojen etsimistä, näkyy parlamentissa ennen muuta

⁵⁵ Parlamentin nimeä eivät siis ansaitse esimerkiksi Neuvostoliiton tyyppiset edustuslaitokset, jotka ovat pelkkä julkisivu ilman valtaa. Samoin en pidä ”puolueina” muita kuin niitä, jotka osallistuvat kamppailuun parlamenttipaikoista: valtion monopolisoineet kommunisti- ja natsipuolueet menettävät viimeistään ”valtaan päästyään” puolueluonteensa.

valiokuntavaiheessa. Se että vain harvoista asioista on aikaa kiistellä perusteellisesti parlamentissa, ei muuta deliberoinnin ja dissensuksen parlamentaarisen politiikan retorisia periaatteita. Se, mistä täysistunnossa kiistellään, on suhteessa parlamentaarisen ajan niukkuuteen, ja siksi edustajan on huolellisesti valikoitava, mistä asiasta hänen kannattaa nostaa julkinen kiista.

9. Parlamentti dissensuksen politiikan pelikenttänä

Sekä julkisessa että akateemisessa keskustelussa on tavallista moittia parlamentteja sekä liiasta vallasta että vallan puutteesta. Parlamentaarisen politiikan täydennykseksi on tarjottu muun muassa kansanäänestyksiä, joissa päätöksenteon vaihtoehdot rajoittuvat ”kyllä tai ei” -asetelmaan ja joissa äänestäjät voivat klassisen epideiktisen retoriikan mukaisesti joko taputtaa (*acclamatio*) tai olla taputtamatta (vrt. Schmitt 1970 [1928]). Euroopan unionin sopimusten ratifiointi kansanäänestyksillä ilmaisee tätä taputuskulttuuria. Presidentiaaliset mallit sopivat samoin kaavaan, josta puuttuu hallitusvallan parlamentaarinen kontrolli.

Akateemisessa keskustelussa on yleistä nähdä vaaleilla valitut parlamentit liian riippuvaisina äänestäjistään ja siten ”mielivaltaisiin” päätöksiin johtavina. Etenkin klassista *retoriikan* termiä väärinkäyttävät niin sanotut deliberatiividemokraatit (Rawls, Habermas ym.) katsovat, että korkein oikeus ja muut vaaleista ja parlamenteista riippumattomat monijäseniset toimielimet, kuten etiikka-, totuus- ynnä muut komissiot voivat etsiä ”parasta argumenttia” tai ”yleistä etua” neutraalimmin kuin parlamentit. Samaan suuntaan argumentoi myös sellainen uuskonstitutionismi, joka vaatii tuomioistuimille vallan ratkaista parlamentin päätösten perustuslainmukaisuutta; oletus on, että tuomarien tietoinen ”sokeus” osapuolten näkemyksille antaa tilaisuuden ylittää parlamentaarikkojen puolueellisuuden.

Näiden näkemysten käsittelemiseksi on analysoitava forensisen ja deliberoivan retoriikan eroa. Puheissa yhteisestä hyvästä tai parhaasta argumentista oletetaan, että kaikki arvioivat politiikkaa samoilla kriteereillä. Toisin sanoen yritetään identifioida ja perustuslailla sitoa sellaisia päämääriä ja periaatteita, kuten ihmisoikeudet, jotka asettuisivat parlamentaarisen politiikan mukaisen puolesta ja vastaan -kiistelystä yläpuolelle. Tällaiset kriteerit antavat illuusion rajoittaa *a priori* parlamenttien valtaa päättää itsenäisesti siitä mikä on toivottavaa ja mahdollista (kritiikistä ks. Tomkins 2005; Bellamy 2007). Retorisesti nämä opit ovat analogisia Hobbesin politiikan ja retoriikan supistusohjelmalle. Ne kaipaavat pois parlamentaarisesta vapaudesta, kiistanalaisuuden hyväksymisestä ja vaihtoehtojen etsinnästä, punninnasta ja niiden välillä valinnasta.

Max Weberin parlamenttipamfletissaan 1918 esittämä retoriikan sävyttämä kritiikki virkailijain väitettyä tiedollista ylivoimaa kohtaan ja ehdotukset virkakunnan parlamentaariseksi kontrolliksi ovat edelleen aktuelleja virkailijoiden, tuomareiden ja asiantuntijaelinten valtavaateita vastaan. Taustalla on Weberin 1904 (ks. 1973) esittämä näkemys, jonka mukaan ”objektiivisuudessa” on kysymys sellaisen proseduurin muodostamisesta, jolla voidaan käsitellä akateemisia kiistoja:

Engelman olemassaoloa – ei voi välttää kukaan, joka tarkkailee kamppailua metodeista, ”peruskäsitteistä” ja edellytyksistä, ”näkökulmien” alituisesta vaihtumisesta sekä käytettävien ”käsitteiden” toistuvasta uudelleen määrittämisestä ja näkee kuinka teoreettista ja historiallista tarkastelutapaa yhä edelleen erottaa ylittämättömältä näyttävä kuilu: ”kaksi kansantaloustiedettä”, kuten eräs wieniläinen tenttija vaikeroiden moitti. Mitä tarkoittaa tässä objektiivisuus? Ainoastaan tätä kysymystä haluan tarkastella seuraavissa pohdinnoissa. (Weber 1973 [1904], 160–161.)⁵⁶

Weber katsoo, että myös tieteessä asiat ovat periaatteessa yhtä lailla kiistanalaisia kuin politiikassakin, ja hän esittää niiden käsittelyä reilun pelin periaatteen mukaisesti. Analogiana sille mitä Bentham esittää parlamentaarista proseduurista keinona estää edustajien vapaan harkinnan rajoittaminen,⁵⁷ Weberin tavoitteena on tasavertaisten mahdollisuuksien luominen niin olemassa oleville, uusille kuin jo unohdetuillekin teorioille akateemisissa kiistoissa. Akateemisten debattien retoriseen sääntelyyn parlamentti tarjoaa historiallisen malliesimerkin, joka on tietysti sovitettava kohteeseen esimerkiksi siten että enemmistöpäätösten merkitystä rajoitetaan (ks. Palonen 2004; 2008a; 2010).

Virkailijan valta-aseman lähteinä Weber näkee heidän asian hallintaan, virka-asemaansa ja tähän liittyvään virkasalaisuuteen (*Fachwissen, Dienstwissen, Geheimwissen*) nojautuvan vaatimuksen tiedollisesta ylivoimasta parlamenttiin nähden. Saksan keisarikunnassa hallitukset jäsenetkin olivat virkamiehiä, jotka eivät olleet parlamentaarisessa vastuussa. Weber näki brittiläisen parlamentarismien saavutukset ylivoimaiseksi saksalaiseen virkavaltaan nähden, ja hän esittää erilaisia toimenpiteitä (ristikuulustelut, asiakirjojen julkisuus, parlamentaariset tutkimuskomissiot) virkakunnan ja hallituksen parlamentaarisen kontrollin toteuttamiseksi (Weber 1988 [1918], erit. 234–248; vrt. Palonen 2007; 2008a; 2010). Weber on klassisen koulusivistyksensä ja Nietzschen välittämänä vahvasti sidoksissa retoriseen traditioon, jonka poliittisen aspektin hän brittiläisen parlamentarismien ihailijana ymmärsi Nietzscheä paremmin.

⁵⁶ ”Daß das Problem als solches besteht und hier nicht spintisierend geschaffen wird, kann niemandem entgehen, der den Kampf um Methode, ’Grundbegriffe’ und Voraussetzungen, den steten Wechsel der ’Gesichtspunkte’ und die stete Neubestimmung der ’Begriffe’, die verwendet werden, beobachtet und sieht, wie theoretische und historische Betrachtungsform noch immer durch eine scheinbar unüberbrückbare Kluft getrennt sind: ’zwei Nationalökonomien’, wie ein verzweifelnder Wiener Examinand seinerzeit jammernd klagte. Was heißt hier Objektivität? Lediglich diese Frage wollen die nachfolgenden Ausführungen erörtern.” (Weber 1973 [1904], 160–161.)

⁵⁷ ”The art of the legislator is limited to the prevention of everything which might prevent the development of their liberty and their intelligence.” (Bentham 1999 [1791/1843], 15.)

Parlamentarismille tarjotut vaihtoehdot nojaavat klassisiin retoriikan paradigmoihin, epideiktisen (presidentialismi, kansanäänestykset), forensisen (tuomioistuivalta, totuuskomissiot) tai diplomaattisten neuvottelujen (puoluevaltio, uuskorporatismi) varaan. Mitään vaihtoehtoja parlamentille deliberoinnin paikkana *par excellence* ei ole tarjottu, vaan Max Weberin huomautus vuodelta 1918 kertoo, että parlamentti ei ole korvattavissa muilla vaihtoehdoilla. ”Tässä ratkaisevassa kohdassa voimme nähdä mitä parlamentti, joka on olemassa virkailijain tehokkaan vastuun vastavoimana, merkitsee. Mikään muu mahti ei voi korvata sitä. Vai mikä se voisi olla? Tähän kysymykseen jää vastauksen velkaa jokainen, joka nykyisessä Saksassa tuntee itsensä legitimoituksi haukkumaan ’parlamentarismia.’”⁵⁸ Sen asema poliittisena peliaikatilana, jonka menettely nojaa vaihtoehtojen etsimiseen, punnitsemiseen ja niiden välillä äänestämiseen, on edelleen kiistämätön.

Viime vuosikymmenten kokemus korostaa myös parlamenttien roolia debatin ja vaihtoehtojen areenana. Puolueiden vallan kaventuminen sekä puoluerahoituksen parlamentaarinen perusta ovat muun muassa tehneet parlamentaarikoista uudelleen ammattipoliittikon perustyyppin (ks. Borchert 2003). Parlamentaarisen politiikan ja deliberoinnin retoriikan periaatteita on myös laajennettu erityisesti kansainvälisten järjestöjen toimintaan, ja Euroopan parlamenttikin on rajoituksista huolimatta koko ajan vahvistanut parlamentaarista valtaansa. Retoriikan merkitys parlamentaarisen politiikan tunnusmerkkinä on uudelleen noussut etualalle, kun tutkitaan niitä menettelyjä ja puhekäytäntöjä, joilla parlamentaarinen politiikka operoi (vrt. Soininen & Turka toim. 2008).

Suomessa parlamentarismia vahvistaminen Kekkonen presidenttikauden jälkeisenä aikana on koskenut lähinnä presidentiaalisten jäänteiden purkamista parlamentaarista hallitustavasta. Tästä huolimatta etenkin puhe pääministerivaaleista on tuonut epideiktisen retoriikan myös eduskuntavaaleihin ja kaventanut niiden parlamentaarista luonnetta. Toki perustuslakiuudistusten yhteydessä on kiinnitetty huomiota myös parlamentaarisen debatin ehtojen kohentamiseen (ks. Nousiainen 2006, 290–294), ja parlamentarismi on voimistunut puolueiden kustannuksella myös paljon parjatun politiikan henkilölistymisen kautta (Pekonen 2008).

Parlamenttien valtaa ja parlamentaaristen debattien poliittista merkitystä on tietysti mahdoton yksiselitteisesti mitata tai punnita. Sitä ei voi tarkkaan sijoittaa säännöksillä, vaan se määräytyy poliittisessa kamppailussa, samalla kun se, mikä on poliittisesti merkittävää tässä kamppailussa, on läpeensä tulkinnanvaraista ja kiistanalaista. Parlamentaarisen retoriikan luonnetta ja erityispiirteitä tietyntyyppisessä poliittisessä järjestelmässä, parlamentissa tai tietyllä aikakaudella tutkimalla voi tehdä myös arvioita debatti-

⁵⁸ ”An diesem entscheidenden Punkt kann man sehen: was ein Parlament, dem gegenüber effektive Verantwortlichkeit der Beamten besteht, bedeutet. Es ist schlechterdings durch keine andere Macht zu ersetzen. Oder: durch welche? Auf diese Frage schuldet jeder Antwort, der heute noch bei uns auf den ’Parlamentarismus’ zu schelten sich legitimiert fühlt.” (Weber 1988 [1918], 254–255.)

en intensiivisyydestä ja merkityksestä. Mutta ainakin parlamentaarisen hallituksen oloissa debatilla on tietty itseisarvonsa ja sen tutkimusta kannattaa tehdä myös riippumatta kysymyksestä, kuinka merkittävää se ”lopputuloksen” kannalta on.

10. Parlamentaarisen retoriikan omaleimaisuus

Tiivistän lopuksi artikkelin teesin suhteuttamalla parlamentaarisen retoriikan lajityypin muutamiin retoriikan historian klassisiin jakoperusteisiin. Edellä olen korostanut parlamentaarisen retoriikan nousua deliberatiivisen retoriikan suoranaiseksi malliesimerkiksi edustuksellisen politiikan institutionalisoinnin osana. Parlamentissa harjoitetaan myös epideiktistä, forensista ja diplomaattista retoriikkaa, mutta ”parlamentaarista” retoriikkaa on vain deliberointi *pro et contra*. Tämä liittyy parlamentin asemaan dissensuaalisen politiikan institutionalisointina, joka operoi periaatteella, jonka mukaan asian kunnollinen ymmärtäminen edellyttää sen tarkastelua vastakkaisista näkökulmista sekä debatointia eri näkökulmien ja esitysten heikkouksista ja vahvuuksista, mukaan lukien kiistely siitä, mikä on heikkous ja mikä vahvuus (ks. *paradiastole*-figuuri).

On kuitenkin kiinnostavaa kokeilla myös klassisen retoriikan puheen vaihejakoa (*inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio*) perusteena havainnollistaa parlamentaarisen retoriikan erikoisluonnetta. Aloitettakoon loppupäästä: *pronuntiatio* korostaa parlamentaarisen puheen suullisen esityksen luonnetta. Tästä on joissakin parlamenteissa nykyään tingitty: muun muassa Saksan Bundestagissa on mahdollista merkitä kirjoitettu puhe tiedoksi pöytäkirjaan, jolloin puhe esitetään pikemminkin historioitsijoille kuin puheenvuorona debattiin. Keskustella voisi myös esimerkiksi repliikkipuheenvuorojen tai välihuutojen esittämisestä tekstiviestillä.

Memorian klassinen esimerkki on erityisesti brittiparlamentille tunnusomainen vaatimus vapaasti puhumisesta, kun taas Ranskassa on paperista lukeminen ollut aina sallittua. Tämä liittyy suoraan kahden eri parlamenttikonseption eroon: vapaasti puhuminen painottaa debattia politiikan ytimenä, lukeminen viittaa parlamenttiin lainsäädäntökoneena joka edellyttää täsmällisiä ilmaisuja. Tällä erolla on yhteytensä myös muun muassa puheiden pituuteen ja parlamentin mielialojen muutoksilla (vrt. Gladstonen *mood of the moment*) operoinnin mahdollisuuksiin. Debattikonseptiokin voi sallia poikkeukset, kuten valtiovarainministerin budjettipuheen, joka nojaa numerotietoihin.

Parlamentaarisessa puheessa tietysti *elocutiolla*, troopeilla ja figuureilla, on merkittävä sijansa. Ne ovat ensisijaisesti klassisten parlamentaaristen kaunopuhujien, kuten Edmund Burken tai Victor Hugon (ks. LeDrezen 2005) retoriikkaa, jossa puheen suostuttelevuus nojaa esityksen vakuuttavuuteen. Parlamentaarisen puheen erityisyys sen sijaan näkyy pikemminkin puheiden debattiluonteessa, miltä kannalta Hamiltonin *Parliamen-*

tary Logick on säilyttänyt aktuaalisuutensa. Parlamenttipuheet ovat puhdaspiirteinen esimerkki puheista, jotka eivät ole ymmärrettävissä itsenäisinä kokonaisuuksina vaan retorisisina siirtoina debatissa.

Dispositio korostuu parlamentaarisen politiikan proseduraalisessa luonteessa. Debatin retoriikka ei kohdistu vain ”asiaan”, vaan se on alistettu parlamentaarisen debatin erityiselle menettelytavalle, johon parlamentaarisen puheen figuurit erottamattomasti kytkeytyvät. Näin on asia sekä puhetyyppien (lakiesitys, tiedonanto, suullinen tai kirjallinen kysymys, välikysymys, epäluottamuslause-esitys) että parlamentaarisen käsittelyjärjestyksen (kannatuspuheenvuoro, lisäys, pöydällepano, työjärjestyspuheenvuoro) sekä näihin siirtoihin liittyvän poliittisen taktikoinnin mahdollisuuksien käytön suhteen. Näihin kaikkiin yhdistyy se, että parlamentaarinen politiikka ei ole vain ”asialla” vaan myös ajalla ja säännöillä pelaamista, mukaan lukien näiden erilaiset tulkintamahdollisuudet ja kiistat itse parlamentaarisesta menettelystä. Nimenomaan tämä proseduraalisuus ja sen taustalla oleva dissensuaalinen politiikka erottaa parlamentaarisen retoriikan tyypin deliberatiivisen retoriikan klassisista versioista ja niihin kaipaavista filosofisista ideaaleista.

Parlamentaarisen politiikan *inventio*-ulottuvuus kytkeytyy sen asialistan muodostamiseen ja sitä koskeviin kamppailuihin. Tähän ei parlamentaarisen menettelyn proseduralisoinnissa alkuaan kiinnitetty kovinkaan paljon huomiota, ja kuten edellä esitetään, kabinettihallituksen periaate ja ajan niukkuuden kärjistäminen ovat paljolti siirtäneet parlamentaarisen agendan muodostuksen lähes hallituksen monopoliksi. Agendakamppailun keskeisen poliittisen merkityksen ymmärtäminen edellyttää kuitenkin *inventio*-retoriikan uutta aktivointia parlamentissa ulottamalla puhe *pro et contra* myös esityslistan muodostamiseen. Näin voidaan vahvistaa parlamentin itsenäisyyttä hallitukseen nähden, aktualisoida uudesta näkökulmasta kabinettihallituksen mallissa taustalle jäävä parlamentin ja hallitusvallan välisen vastakohta.

Politiikan parlamentarisoinnin mahdollistamiseksi onkin ”asioiden” parlamentarismia täydennettävä agendan parlamentarisoinnilla. Näin tehtäessä ymmärretään, että parlamentissa aika on vaihtoehtojen harkinnan ja punninnan keskeinen peliväline, jota ei voi erottaa asia- ja työjärjestyskysymyksistä. Tämän ei tarvitse merkitä parlamentaarisen menettelyn hidastumista, vaan parlamentaarisen ajan uutta reilua jakamista hallituksen ja parlamentin välillä.

LÄHTEET⁵⁹

Adams, Charles Kendall (1884). *British Eloquence*, vol. 3.
<http://www.archive.org/details/britisheloquenc01aldegoo>

Adamson, Sylvia, Gavin Alexander & Karin Ettenhuber toim. (2007). *Renaissance Figures of Speech*.
 Cambridge: Cambridge UP.

Aristoteles (1999). *Retoriikka*. Teoksessa *Teokset*, osa IX. Suom. Paavo Hohti. Helsinki: WSOY.

Aulard, François-Alphons (1914). *Les grand orateurs de la révolution française*.
<http://books.google.fi/books?id=P0tF9yJ0wVgC&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false>

Bagehot, Walter (2001 [1867/1872]). *The English Constitution*. Cambridge: Cambridge UP.

Baranger, Denis (1999). *Parlementarisme des origines*. Pariisi: PUF.

Barthou, Louis (1923). *Le Politique*. Pariisi: Hachette.

The Beauties of the British senate, taken from the debates of Lords and Commons (1788).
 vol. 1: <http://www.archive.org/details/beautiesofbritis01greaiala>
 vol.2: <http://www.archive.org/details/beautiesofbritis02greaiala>

Bellamy, Richard (2007). *Political Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge UP.

Bentham, Jeremy (1999 [1791/1818]). *Political Tactics*. Toim. Michael James, Cyprian Blamires &
 Catherine Pease-Watkin. Oxford: Clarendon Press.

Bentham, Jeremy (1824). The Book of the Fallacies. Teoksessa *Collected Works of Jeremy Bentham*, vol.
 2.
<http://oll.libertyfund.org/title/1921/114047>

Blair, Hugh (1783). *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*. Vol. 2. Dublin.
<http://galenet.galegroup.com/servlet/ECCO>, Gale Document Number: CW121009324

Blum, Léon (1972 [1918]). La reforme gouvernementale. Teoksessa *L'œuvre de Léon Blum 1914–1918*.
 Pariisi: Albin Michel, 509–574.

Borchert, Jens (2003). *Die Professionalisierung der Politik*. Frankfurt: Campus.

Brewer, John Marks (1916). *Oral English. Directions and exercises for planning and delivering common
 kinds of talks, together with guidance for debating and parliamentary practice*. Boston: Ginn & co.
<http://www.archive.org/details/oralenglishdire00brewgoog>

Browne, Thomas (1808–1810). *The British Cicero or a Selection of the Most Admired Speeches in the
 English Language Arranged under Three Distinct Heads of Popular, Parliamentary, and Judicial
 Oratory with historical illustration to which is prefixed an introduction to the study and practice of
 eloquence*.
 vol. I, 1810: <http://www.archive.org/stream/britishcicerowi00browgoog>
 vol. II, 1810: <http://www.archive.org/details/britishcicerowi01browgoog>
 vol. III, 1808: <http://www.archive.org/stream/britishcicerowi00unkngoog>

Burke, Edmond (1774). Speech to the Electors of Bristol. Teoksessa *Selected Works of Edmund Burke* 4.
<http://oll.libertyfund.org/title/659/20392>

⁵⁹ Verkkosivut haettu 23.2.2012.

Chapman, N(ataniel) (1807–1808). *Select Speeches Forensick and Parliamentary with Preparatory Remarks*.

vol. I, 1807: <http://www.archive.org/details/selectspeechesfo01chapuoft>

vol. II, 1808: <http://www.archive.org/details/selectspeechesfo02chapuoft>

vol. III, 1807: <http://www.archive.org/details/selectspeechesfo03chapuoft>

vol. IV, 1807: <http://www.archive.org/details/selectspeechesfo04chapuoft>

vol. V, 1808: <http://www.archive.org/details/selectspeechesfo05chapuoft>

Chesterfield, Philip Dormer Stanhope (1800). *The elements of a polite education; carefully selected from the letters of the late Right Honble Philip Dormer Stanhope, Earl of Chesterfield, to his son*. Toim. G. Gregory.

<http://galenet.galegroup.com/servlet/ECCO>, Gale Document Number: CW120819254.

Cochrane, Robert (1877). *The Treasure of British Eloquence. Specimens of brilliant orations of the most eminent statesmen, divines etc. of Great Britain of the last four centuries with biographical and critical notices and index*.

<http://www.archive.org/details/treasurybritish00unkngoog>

Colclough, David (2005). *Freedom of Speech in Early Stuart England*. Cambridge: Cambridge UP.

Cormenin, Louis-Marie de Lahaye de [Timon] (2000 [1844]). *Le livre des orateurs*. Geneve: Slatkine.

Curzon [George] (1913). *Modern Parliamentary Eloquence*. Lontoo: Macmillan.

Davies, R. G & J. H. Denton toim. (1999 [1981]). *The English Parliament in the Middle Ages*. Manchester: Manchester UP.

De Mille, James (1882). *Elements of Rhetoric*.

<http://www.archive.org/stream/elementsrhetori01millgoog>

Garrigues, Jean toim. (2007): *History du Parlement de 1789 à nos jours*. Pariisi: Colin.

Gauger, Hildegard (1952). *Die Kunst der politischen Rede in England*. Tübingen: Niemayer.

Gerlach, Helmut v. (1907). *Das Parlament*. Frankfurt: Rütten & Loening.

Gladstone, W. E. (1953 [1838]). Public Speaking. *The Quarterly Journal of Speech* 39. 266–272.

Grey, Henry George (1864). *Parliamentary Government Considered with Reference to Reform*.

<http://www.archive.org/stream/parliamentarygo00greygoog>

Gunn, J. A. W. (2009). *When the French Tried to Be British. Party, Opposition and the Quest for Civil Disagreement*. Montreal: McGill-Queens UP.

Guthrie, William, (1756). *M. Fabius Quinctilianus his Institutes of eloquence: or, the art of speaking in public, Translated into English, with notes, critical and explanatory, by William Guthrie*. Vol 1.

<http://galenet.galegroup.com/servlet/ECCO>, Gale Document Number: CW113824798.

Hamilton, William Gerard (1808). *Parliamentary Logic*. Johdanto ja huomautukset Courtney S. Kenny 1927. Cambridge: Heffer.

Harsha, David A. [David Addison] (1857). *The Most Eminent Orators and Statesmen of Ancient and Modern Times Containing Sections of their Lives, Specimens of their Eloquence and an Estimate of Their Genius*.

<http://www.archive.org/details/mosteminentorato00harsuoft>

- Hatsell, John (1818). *Precedents of proceedings in the House of Commons; with observations*.
<http://www.archive.org/details/precedentsofproc01hats>.
<http://www.archive.org/stream/precedentsofproc02hats>
<http://www.archive.org/details/precedentsofproc03hats>
<http://www.archive.org/stream/precedentsofproc04hats>
- Hazlitt, William (1809–1810). *The Eloquence of the British Senate being a Selection of the Best Speeches of the Most Distinguished English, Irish and Scotch Parliamentary Speakers from the Beginning of the Reign of Charles I to the Present Time*.
vol. I, 1810: <http://www.archive.org/details/eloquenceofbriti01hazliala>
vol. II, 1809: <http://www.archive.org/details/eloquenceofbriti02hazliala>
- Hexter, J. H. toim. (1992). *Parliament and Liberty*. Princeton: Princeton UP.
- Hugo, Victor (2007 [1852]). *Napoléon le Petit*. Arles: Actes sud.
- Hume, David (1985 [1742]). Of Eloquence. Teoksessa *Essays Moral, Political Literary*. Indianapolis: Liberty Fund, 97–110.
- Kautsky, Karl (1911). *Parlamentarismus und Demokratie*. Stuttgart.
- Kluxen, Kurt (1983). *Geschichte und Problematik des Parlamentarismus*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Laquièze, Alain de (2002). *Les Origines du régime parlementaire en France, 1814–1848*. Pariisi: PUF.
- LeDrezen, Bernard (2005). *Victor Hugo ou l'éloquence souveraine*. Pariisi: L'Harmattan.
- Leibholz, Gerhard (1974 [1957]). *Strukturprobleme der modernen Demokratie*. Frankfurt: Fischer.
- Lombard, Paul (1928). *A la tribune. Manuel satirique d'éloquence parlementaire à l'usage des électeurs et candidats*. Pariisi: Éditions de France.
- Lucy, Henry (1921). *Lords and Commoners*. Lontoo: Fischer Unwin.
<http://www.archive.org/stream/lordscommoners00lucy>
- Mack, Peter (2002). *Elizabethan Rhetoric. Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge UP.
- The Manner of Holding Parliament*.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/medieval/manner.htm>
- May, Thomas Erskine (1883). *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*.
<http://www.archive.org/stream/treatiseonlawpri00maytrich>
- Miller, Arthur N & Bruce E. Gronbeck (1994). *Presidential Campaigns and American Self-Images*. Boulder: Westview Press.
- Modus tenendi parlamentum*.
http://books.google.com/books?id=cdAKAAAAYAAJ&printsec=titlepage&hl=fi&source=gbs_v2_summary_r&cad=0
- Müller, Christoph (1966). *Das imperative und freie Mandat*. Leiden: Sifhoff.
- Nettement, Alfred (1854). *Histoire de la littérature française II, Sous le Gouvenement de Juillet*.
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k61492053.r=.langFR>
- Nousiainen, Jaakko (2006). Suomalainen parlamentarismi. Teoksessa *Suomen eduskunta 100 vuotta. Osa 2. Eduskunnan muuttuva asema*. Helsinki: Edita, 180–335, 348–353.

- Obama, Barack (2009). *Rohkeus toivoa*. Suom. Seppo Raudaskoski. Helsinki: BTJ-Kustannus.
- Paignon, Eugène (1846). *Éloquence et improvisation: art de la parole oratoire au barreau, à la tribune, à la chaire*.
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k743006.r=.langFR>
- Palonen, Kari (2003). Poliitiikka. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, Kari (2004). Max Weber, Parliamentarism and the Rhetorical Culture of Politics. *Max Weber Studies* 4. 273–292.
- Palonen, Kari (2005). Parliamentarism: A Politics of Temporal and Rhetorical Distances. *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 15:3. 111–126.
- Palonen, Kari (2007). Max Weber parlamentarismen puolustajana. Teoksessa Tapani Kaakkuriniemi & Juri Mykkänen (toim.): *Politiikan representaatio*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 64–86.
- Palonen, Kari (2008a). Objectivity as a Fair Play. Max Weber's Parliamentary Redescription of a Normative Concept. *Redescriptions* 12. 72–95.
- Palonen, Kari (2008b). *The Politics of Limited Times. The Rhetoric of Temporal Judgment in Parliamentary Democracies*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari (2008c). Speaking *pro et contra*. The rhetorical intelligibility of parliamentary politics and the political intelligibility of parliamentary rhetoric. Teoksessa Suvi Soinen & Tapani Turkka (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 72–95.
- Palonen, Kari (2010). "Objektivität" als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Pekonen, Kyösti (2008). Two Versions of Representative Talk in the Finnish Parliament. Teoksessa Suvi Soinen & Tapani Turkka (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 208–229.
- Peltonen, Markku (2007). Rhetoric and Citizenship in the Monarchical Republic of Queen Elizabeth I. Teoksessa John F. McDiarmid (toim.): *The Monarchical Republic of Early Modern England*. Aldershot: Ashgate, 129–148.
- Pierre, Eugène (1887). *De la procédure parlementaire*. Pariisi: Maison Quantin.
- Post, Gaines (1980 [1943]). Plena potestas and Consent in Medieval Assemblies. Teoksessa Helmut Rausch (toim.): *Grundlagen der modernen Volkvertretung I*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 30–114.
- Power, John O'Connor (1906). *The Making of an Orator. With example of the great masterpieces of ancient and modern eloquence*.
<http://www.archive.org/details/makingoforator00powerich>
- Redlich, Josef (1905). *Recht und Technik des Englischen Parlamentarismus*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Riescher, Gisela (1994). *Zeit und Politik*. Baden-Baden: Nomos.

Romilly, Samuel (1821 [1791]). Règlements observés dans la Chambre des Communes: pour débattre les matières et pour voter. Teoksessa *Œuvres choisies de Mirabeau*. 431–477.
<http://www.archive.org/details/oeuvreschoisies00cincgoog>

Roussellier, Nicolas (1997). *Le parlement de l'éloquence*. Pariisi: Presses de sciences po.

Roussellier, Nicolas (2000). Deux formes de représentation politique: le citoyen et l'individu. Teoksessa Marc Sadoun (toim.): *La démocratie en France. 1. Idéologies*. Pariisi: Gallimard, 243–331.

Roussellier, Nicolas (2002). Le système politique: représentation et délibération. Teoksessa Serge Berstein & Michel Winock (toim.): *L'invention de la démocratie 1789–1914*. Pariisi: Seuil, 356–379.

Roussellier, Nicolas (2005). The Political Transfer of English Parliamentary Rules in the French Assemblies (1789–1848). *European Review of History* 12. 239–248.

Schmitt, Carl (1970 [1928]). *Verfassungslehre*. Berliini: Duncker & Humblot.

Schopenhauer, Arthur (2005 [1864]). *Taito olla ja pysyä oikeassa*. Toim. Jarkko Tuusvuori. Tampere: Niin&näin.

Scobell, Henry (1656/1685). *Memorials of the Method and Manner of Proceedings in Parliament in Passing Bills*.

http://gateway.proquest.com.ezproxy.jyu.fi/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:image:35837

Skinner, Quentin (1978). *The Foundations of Modern Political Thought I*. Cambridge: Cambridge UP.

Skinner, Quentin (1996). *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge UP.

Skinner, Quentin (2002). *Visions of Politics. Vol. 2. Renaissance Virtues*. Cambridge: Cambridge UP.

Skinner, Quentin (2007). Paradiastole. Teoksessa Sylvia Adamson, Gavin Alexander & Karin Ettenhuber (toim.): *Renaissance Figures of Speech*. Cambridge: Cambridge UP, 147–163.

Skinner, Quentin (2008). Political Rhetoric and the Role of Ridicule. Teoksessa Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & José María Rosales (toim.): *Ashgate Research Companion to the Politics of Democratisation in Europe: Concepts and Histories*. Aldershot: Ashgate, 137–149.

Smith, Thomas (1583). *De republica anglorum*

<http://www.constitution.org/eng/repang.htm>

Soininen, Suvi & Tapani Turkka toim. (2008). *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys.

Sorel, Georges (1971 [1908]). *Réflexions sur la violence*. Geneve: Slatkine.

Souvestre, Émile (1907). *Causeries littéraires sur le XIXe siècle (1800-1850): ouvrage inédit*.
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k801884.r=.langFR>

Sunzi (2005). *Sodankäynnin taito*. Toim. Matti Nojonen. Helsinki: Gaudeamus.

Tardieu, André (1937). *La profession parlementaire*. Pariisi: Flammarion.

Teljo, Jussi (1950). Valtio-opin suhde muihin tieteisiin. *Suomalainen Suomi* 1. 14–19.

Tocqueville, Alexis de (1986 [1840]). *De la démocratie en Amérique. 2*. Pariisi: Gallimard.

Tomkins, Adam (2005). *Our Republican Constitution*. Oxford: Hart.

Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä

Tulis, Jerome K. (1988). *The Rhetorical Presidency*. Princeton: Princeton UP.

Turkka, Tapani (2007). *The Origins of Parliamentarism. A Study of Sandys' Motion*. Baden-Baden: Nomos.

Union Interparlementaire (1928). *Compte-rendu de la XXVme conference tenue à Berlin du 23 au 28 août 1928*. Lausanne: Payot.

Vaarakallio, Tuula (2004). "Rotten to the Core". *Variations of French Nationalist Anti-System Rhetoric*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vaarakallio, Tuula (2008). Boulangist Antiparliamentarism – A Protest against Political Struggles. Teoksessa Suvi Soininen & Tapani Turkka (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 129–152.

Weber, Max (1973 [1904]). Die 'Objektivität' sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.

Weber, Max (1988 [1917]). Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.

Weber, Max (1988 [1918]). Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.

Wheater, Samuel B. (1974). Parliamentary Rhetoric – The American Congress and the House of Commons Compared. *Parliamentary Affairs* 27. 8–21.